

Ἡ Οἰκουμενικότητα μιᾶς Συνόδου καὶ συγκεκριμένως τῆς ἐν Τρούλλῳ ἢ Πενθέκτης

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΜΠΟΥΜΗ

Προλογικά

Τελευταία δημοσιεύθηκε ἐπιστημονικὴ μελέτη τῆς ἱστορίας, τῆς κανονικῆς θέσεως καὶ τοῦ ἔργου τῆς ἐν Τρούλλῳ Ἐκτῆς ἢ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Heinz Ohme¹. Αὐτὸ συνέβαλε στὸ νὰ ἀποφασίσουμε νὰ φέρουμε στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας μία παλαιότερη ἐνασχόλησή μας σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ἐξ ἀφορμῆς τότε τῆς δημοσίευσως δύο ἐργασιῶν τοῦ συναδέλφου καθηγητοῦ Βασιλείου Γιαννοπούλου. Δὲν τὴν δώσαμε ὅμως τότε πρὸς δημοσίευση, ἴσως κακῶς ἢ μᾶλλον καλῶς, ὅπως ἀποδεικνύεται τώρα, γιὰ διάφορους λόγους. Σήμερα ὅμως, ἐπειδὴ ἐξέλιπαν καὶ οἱ σχετικοὶ ἀνασταλτικοὶ λόγοι καὶ ἐπειδὴ μὲ τὴν ἐν λόγω δημοσίευση τοῦ μελετήματος τοῦ καθηγητοῦ H. Ohme βλέπουμε ὅτι ὅλο καὶ ἐπανερχεται στὴν ἐπιστημονικὴ καὶ διεκκλησιαστικὴ ἐπικαιρότητα τὸ θέμα καὶ ἡ ἀντιμετώπιση τῆς ἐν λόγω Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου², σκεφθῆκαμε καὶ ἀποφασίσαμε διαφορετικὰ. Πιὸ συγκεκριμένα: Παρ' ὅλο πὸν ὁ H. Ohme βρίσκεται σὲ ρωμαιοκαθολικὸ περιβάλλον, πρᾶγμα πὸν θὰ ὑπέθετε κανεὶς ὅτι τὸν ὠθεῖ νὰ ἀκολουθεῖ τὴν ἄποψη ὅτι ἡ Πενθέκτη Σύνοδος δὲν εἶναι οἰκουμενικὴ, ὅμως ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι ἐπιφυλακτικὸς καὶ προσπαθεῖ νὰ εἶναι ἀντικειμενικὸς, ἀσχολεῖται ἀρκετὰ διεξοδικῶς καὶ ἐπισταμένως μὲ τὸ ἔργο αὐτῆς τῆς Συνόδου μεταφράζοντάς το καὶ στὴ γερμανικὴ γλῶσσα. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶναι σημαντικό, γιὰτὶ ἀποτελεῖ μία ἀπόδει-

1. OHME H., *Das Konzil, Quinisextum, Griechisch-deutsch* [Fontes Christiani, Band 82], Turnhout (Brepols-Publishers) 2006.

2. Πρβλ. OHME H., *Das Konzil*, σελ. 10-11: «Erst in der jüngeren Vergangenheit hat diese Synode erneut das Interesse des Historiker gefunden, nicht zuletzt, weil in der Klärung der historischen Fragen auch ein Schlüssel zur ökumenischen Verständigung liegt. Dies gilt auch für die Kirchen der Reformation. Als Teil der abendländischen Christenheit –und allesamt im Dialog mit der Orthodoxie– ist das Quinisextum auch für sie nicht einfach obsolet».

ξη τῆς σπουδαιότητας τῆς θέσεως καὶ τῆς κανονικῆς προσφορᾶς τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀποδεικνύει καὶ συγχρόνως ὑποδεικνύει μία στροφή στὴν ἀξιολόγησή της καὶ τὴν ἀναγνώρισή της. Γι' αὐτὸ καὶ ἐμεῖς μὲ ἀφορμὴ τῆς δημοσιεύσεως τῆς μελέτης αὐτῆς θεωρήσαμε σκόπιμο νὰ δημοσιεύσουμε τὴν παλαιότερή μας αὐτὴ θέση περὶ τῆς οἰκουμενικότητας τῆς ἐν λόγῳ Συνόδου μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ συμβάλουμε ἀκόμη περισσότερο στὴν ἀξιολόγησή της καὶ τὴν τελικὴ ἀναγνώρισή της ἀπὸ ὁλόκληρο τὸ Θεολογικὸ καὶ Χριστιανικὸ κόσμο.

Α' Εἰσαγωγικά (Εἰδικές ἀφορμὲς καὶ διευκρινίσεις)

Μὲ ἀφορμὴ τῆ δημοσίευση καὶ κυκλοφορία δύο μελετῶν τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου κ. *Βασιλείου Γιαννοπούλου*, (α=) «Οἱ Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι καὶ ἡ διδασκαλία τους», Ἀθήνα 1995 (Τὸ ἐπόμενο ἔτος 1996 ἐκδόθηκε μὲ τὸν τίτλο «Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι καὶ ἡ διδασκαλία τους») καὶ (β=) «Ὁ πβ' κανόνας τῆς Πενθέκτης καὶ ἡ σημασία του», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Α'* (1995), σσ. 679-705, θεώρησα ὑποχρέωσή μου, κατόπιν ὑποδείξεως καὶ ἄλλων, νὰ ἀσχοληθῶ καὶ ἐγὼ ἐπ' ὀλίγον μὲ τὸ θέμα τῆς Οἰκουμενικότητας μιᾶς συνόδου καὶ πῶς συγκεκριμένως τῆς ἐν Τρούλλῳ Ἑκτῆς ἢ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ 690-691.

Προτοῦ προχωρήσουμε καὶ ἐκθέσουμε τὶς διάφορες θέσεις, ἀντιθέσεις καὶ συνθέσεις, θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ βασικὴ ιδέα-θέση, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία περιστρέφεται ἰδίως ἡ μελέτη (α) τοῦ κ. συναδέλφου εἶναι ἡ ἐξῆς, ὅπως ὁ ἴδιος τὴν παραθέτει στὴν ἐν λόγῳ μελέτη, σελ. 230-231: «Ὅσον ἀφορᾶ δὲ εἰδικότερα στοὺς κανόνες τῆς λεγομένης Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐφόσον ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης δὲν τοὺς ἀποδέχθηκε, δὲν δικαιούμαστε νὰ τοὺς χαρακτηρίζουμε ὡς κανόνες τῆς «κατὰ πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην Ἐκκλησίας» τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴ σύνοδο πού τοὺς ἐξέδωσε ὡς Οἰκουμενικὴ. Ἔτσι δὲν δίνουμε καὶ στοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς τὸ δικαίωμα νὰ μᾶς κατηγοροῦν γιὰ ἀνακολουθία, ἐπειδὴ ἀρνούμαστε νὰ ἀποδεχθοῦμε ὡς Οἰκουμενικὲς τὴν ἐπὶ Φωτίου σύνοδο τοῦ 869 (Η' Οἰκουμενικὴ, γιὰ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης) καὶ τὴ σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-1439)».

Τὸ θέμα, ἀλλὰ καὶ τὸ πρόβλημα, λοιπὸν αὐτό, ὅπως ἐξελίχθηκε, εἶναι πολὺ σημαντικὸ καὶ ἐνδιαφέρον γενικότερα μὲν γιὰ ὅλους τοὺς χριστιανούς καὶ τοὺς Θεολόγους, εἰδικότερα δὲ γιὰ τοὺς κανονολόγους. Καὶ τοῦτο, γιὰτὶ ἡ Πενθέκτη

Οικουμενική Σύνοδος ασχολήθηκε, συνέλεξε και θέσπισε ή επικύρωσε (τούς) ιερούς και θείους κανόνες της Έκκλησίας, οί όποιοι άποτελοϋν τόν σκελετό τής διοργανώσεως και λειτουργίας τοϋ εκκλησιαστικοϋ όργανισμοϋ: άπό τόν καθορισμό τοϋ κανόνα τής Άγ. Γραφής μέχρι και τόν προσδιορισμό τών βασικων κανονικων θεσμων και αρχων τής πορείας των κατά τόπους Έκκλησιων και των μελων τους. Ός εκ τούτου κάθε όρθή ή εσφαλμένη τοποθέτηση ή γνώση ή έντύπωση και ως προς τόν όργανο, τόν όποιο θέσπισε και παρέδωσε αύτους τούς θεμελιώδεις κανόνες, έχει άποφασιστικές επιπτώσεις στην όλη όργάνωση, πορεία, λειτουργία, άπόδοση, πρόοδο και εξέλιξη τοϋ όργανισμοϋ αύτοϋ, βεβαίως κατά τόν επί γής τμήμα του.

Τόν θέμα αυτό τής οικουμενικότητας μιάς (τής Πενθέκτης) Οίκουμ. Συνόδου θά τόν έρευνήσουμε και θά τόν κρίνουμε άπό τή σκοπιά τοϋ Κανονικοϋ Δικαίου, δηλαδή μέ τόν μάτι κυρίως τοϋ κανονολόγου, άφοϋ άλλωστε και τόν θέμα τής οικουμενικότητας ή μή μιάς Συνόδου άποτελεί και άντικείμενο έρευνας τής ειδικότητας αύτης. Ίσως στή συνάφεια αύτή δέν είναι περιττό νά σημειώσουμε ότι τά ίδια γεγονότα και τίσ ίδιες μαρτυρίες δέν άποκλείεται νά τίσ αξιολογεϊ διαφορετικά ένας κανονολόγος και διαφορετικά ένας ιστορικός³, όπως τούτο θά φανεί και στή συνέχεια τής παρούσας μελέτης. Έτσι, ως μή φανεί παράξενο ή άποτέλεσμα προσωπικής άντιθέσεως ή άντιδικίας ή άντιπαραθέσεως τόν γεγονός ότι άκόμη και τίσ ίδιες παρατηρήσεις ή γνώμες τοϋ συναδέλφου κ. Β. Γ. χρησιμοποιοϋμε πολλές φορές, για νά καταλήξουμε σέ διαφορετικά άπό κανονολογικής πλευράς συμπεράσματα.

Περαιτέρω, και άπό τήν πρώτη στιγμή πρέπει νά τονίσουμε ότι ό διάκονος τοϋ Κανονικοϋ Δικαίου όφείλει νά είναι συνεπής προς τίσ θεμελιώδεις και άπαράβατες αρχές τοϋ Εϋαγγελίου και των θείων κανόνων, δηλαδή τής αυθεντικής εκκλησιαστικής παραδόσεως, καθώς και τής λογικής και τοϋ δικαίου γενικότερα, μεταξύ των όποιων συγκαταλέγεται και ή κατάλληλη άποδεικτική μέθοδος.

Βάσει, λοιπόν, των άνωτέρω στην παρούσα έργασία και άφοϋ έν πρώτοις παραθέσουμε όρισμένες μαρτυρίες και παρατηρήσεις των ιστορικών επί των διαφόρων πτυχων τοϋ θέματος, στή συνέχεια θά εκθέσουμε και τίσ άπόψεις άπό τήν πλευρά τοϋ Κανονικοϋ Δικαίου, για νά σχηματίσει ό άναγνώστης, κατά τόν δυνατόν, μία πιο ολοκληρωμένη και άντικειμενική εικόνα τοϋ θεμελιώδους αύτοϋ ζητήματος.

3. Ποβλ. ΟΗΜΕ Η., *Das Konzil*, σελ. 25-26.

Ἡ τοιαύτη ἔκθεση τοῦ θέματος, ἢ μᾶλλον τοῦ προβλήματος αὐτοῦ, ὅπως ἐξελίχθηκε μετὰ τὶς παρεμβάσεις καὶ τῶν ἱστορικῶν, θὰ περιλαμβάνει εἰδικότερα τὸν σχετικὸ σχολιασμὸ ἢ *προβληματισμὸ* γύρω: α) ἀπὸ τὴν *πρόσκληση* καὶ τὴ *συμμετοχὴ* τῶν ἐκπροσώπων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως στὴν ἐν Τρούλλῳ Σύνοδο, β) ἀπὸ τὴν *οἰκουμενικότητα* καὶ τὴν *ἀναγνώριση* αὐτῆς ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπὸ τὴν ἀδιαίρετη Ἐκκλησία, γ) ἀπὸ τὴν *ἀποστολή* καὶ τὸ ἔργο της καὶ τέλος, δ) ἀπὸ τὴ διατύπωση ὀρισμένων εὐστοχῶν ἢ ἄστοχῶν θέσεων ἢ ἐκφράσεων τοῦ κ. συναδέλφου καὶ ἄλλων ἐπὶ τῶν σχετικῶν αὐτῶν θεμάτων.

Β'. Σύγκληση καὶ ἀρίθμηση τῆς (ἐν Τρούλλῳ) Συνόδου

Μετὰ τὶς ἀνωτέρω ὀλίγες, «περιορισμένες», εἰσαγωγικὲς θέσεις ἐρχόμαστε σὲ ὀρισμένες συγκεκριμένες παρατηρήσεις, παίρνοντας ἀφορμὴ καὶ ἀπὸ μερικὲς λεπτομερεῖς – ἂν ὄχι σχολαστικὲς καὶ ἐξεζητημένες – ἀπόψεις.

1) Ἔτσι, ὁ Β. Γ. (α, σελ. 193) γράφει: «Δὲν γνωρίζουμε ἄμεσα σὲ ποιὸς ἀπηύθυνε ὁ αὐτοκράτορας πρόσκληση νὰ μετάσχουν σ' αὐτὴ (τὴν Πενθέκτη Οἰκουμ. σύνοδο) καὶ ἂν τὴν συγκάλεσε ὡς οἰκουμενική⁴. Ἀλλὰ οὔτε ὁ Προσφωνητικὸς λόγος τοῦ αὐτοκράτορα πρὸς τὴ σύνοδο διασώθηκε, ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ εἴχαμε ὅπωςδήποτε ἐνδιαφέρουσες εἰδήσεις».

Ὅποτε θὰ μπορούσε κάποιος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ διερωτηθεῖ: Ἀφοῦ δὲν ἔχουμε μαρτυρίες, πῶς μπορούμε κατὰ συνεπῆ ἐπιστημονικὴ δεοντολογία μόνοι μας νὰ ἐξάγουμε συγκεκριμένα συμπεράσματα; Καὶ ἐπομένως αὐτὸ ποὺ λέει ὁ Β. Γ. (α, σ. 198), «Δὲν πρέπει οὔτε ἂν νὰ προσκλήθηκε (ὁ Πάπας Σέργιος, 687-701), καὶ ἐπομένως οὔτε καὶ ἐκπροσωπήθηκε...», εἶναι μᾶλλον ἀβάσιμο, τουλάχιστον ἀπὸ ἱστορικῆς πλευρᾶς. Ἐπίσης ἀβάσιμο εἶναι καὶ τὸ ἂν ἐκπρο-

4. Ὁ Η. ΟΗΜΕ, *Das Konzil*, σελ. 9, γράφει ὅτι ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανὸς Β' (685-695, 705-711) τὴν συγκάλεσε ὡς Οἰκουμενική. Ἐπίσης ὁ Η. Ohme γράφει: «Darüber hinaus bezeugen die Konzilsakten unmißverständlich, daß die Synode als "heiliges und ökumenisches Konzil" befohlen und versammelt wurde und sich auch so verstand» (ὁπ. π., σελ. 23). Αὐτὸ ἐπικυρώνεται ἐπίσης καὶ ἀπὸ τοὺς κανόνες γ' καὶ ν' τῆς Πενθέκτης. Πρβλ. καὶ ΟΗΜΕ Η., *Das Konzil*, σελ. 24. Ἡ αὐτομαρτυρία αὐτῆ τῶν δύο κανόνων-ἀποφάσεων τῆς ἴδιας τῆς Πενθέκτης δὲν στερεῖται κανονικῆς καὶ ἀποδεικτικῆς σημασίας καὶ βαρῦτητας, ὅσον ἀφορᾷ στὴν οἰκουμενικότητά της. Μιὰ κάποια ἀναλογία ἔχουμε μὲ αὐτὸ ποὺ ἀναφέρει ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «Τῷ γὰρ Ἄβραάμ ἐπαγγελιάμενος ὁ Θεός, ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχεν μείζονος ὁμόσαι, ὡμοσεν καθ' ἑαυτοῦ» (Ἐβρ. 6,13).

σωπήθηκε ἢ ὄχι, ἔστω καὶ ἂν δὲν προσκλήθηκε. Γιατὶ μπορεῖ νὰ μὴν προσκλήθηκε, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν συνεπάγεται ὅπωςδήποτε ὅτι καὶ δὲν ἐκπροσωπήθηκε.

Ἀλλά, καὶ τὸ ἂν δὲν συμμετέσχε ἢ δὲν ἐκπροσωπήθηκε στὴ Σύνοδο ὁ Πάπας, τί σημασία ἔχει τελικὰ γιὰ τὴν οἰκουμενικότητα μιᾶς Συνόδου, τῆς πρώτης μάλιστα περιόδου τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν δηλαδή ἡ Ἐκκλησία ἦταν ἐνωμένη⁵;

2) Παρομοίως ἀβάσιμο ἢ καὶ αὐθαίρετο φαίνεται καὶ τὸ ἐξῆς λεγόμενο (Β. Γ., α, σ. 199): «Εἴμαστε ἀπὸ τὰ πράγματα ὑποχρεωμένοι νὰ ὁμολογήσουμε, ὅτι ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανὸς Β΄ δὲν εἶχε τὴ συγκατάθεση τοῦ πάπα γιὰ τὴ σύγκληση τῆς (Πενθέκτης) Συνόδου».

Θὰ μᾶς ἐπιτραπεῖ ἐδῶ νὰ παρατηρήσουμε:

α) Ὁ ἱστορικὸς δὲν ὁμολογεῖ, ἀλλὰ παραθέτει κείμενα ἢ γεγονότα, συμπεραίνει καὶ παραδέχεται ἢ διαφωνεῖ καὶ ἀπορρίπτει. Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ζήτημα θρησκευτικῆς πίστεως. Στὴν ἱστορία καὶ γενικότερα στὴν ἐπιστήμη ἢ συμφωνεῖς ἢ διαφωνεῖς μὲ μία μαρτυρία. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ:

β) Τί σημασία ἔχει τελικὰ, ἂν δὲν εἶχε ὁ αὐτοκράτορας τὴ συγκατάθεση τοῦ πάπα γιὰ τὴ σύγκληση τῆς συνόδου; Ἦταν αὐτὴ ἀπαραίτητη; Πολὺ περισσότερο μάλιστα (τοῦτο ἀποδεικνύεται ὡς μὴ ἰσχυρὸ ἐπιχείρημα), ἀφοῦ δέχεται ὁ Β. Γ. (α, σελ. 199) ὅτι «οὔτε ἡ συμμετοχὴ στὴ Σύνοδο τῶν ἐκπροσώπων τῶν πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων φαίνεται⁶ πὼς ἦταν σύμφωνη μὲ τὴν κανονικὴ τάξη καὶ τὴν πράξη τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων», καὶ ὅμως δὲν χρησιμοποιοῖ τοῦτο ὡς ἐπιχείρημα κατὰ τῆς οἰκουμενικότητας τῆς Συνόδου. Καὶ πολὺ ὀρθῶς γιὰ τὴν ὑπάρχουσα σχετικὴ ἀβεβαιότητα⁷.

5. Τῆ θέση αὐτὴ ἐνισχύουν καὶ τὰ ἐξῆς ὑπὸ τοῦ Β. Γ. (β, σελ. 685-686) λεγόμενα καὶ ἀναφερόμενα στὴν περίοδο αὐτή: «Ἡ συμμετοχὴ στὴ β΄ ἐν Τρούλλῳ σύνοδο δέκα ἐπισκόπων τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ εἶναι δεδομένη». Καὶ ἀφοῦ «Πέρα πάσης ἀμφισβητήσεως εἶναι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι κανένας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶχε εἰδικὴ ἐξουσιοδότηση νὰ ἐκπροσωπήσει τὴν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης». Καὶ ἀφοῦ «Στὴν Ε΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδο, λ.χ., πῆραν μέρος ἐπίσης ὅσοι περιόπου καὶ στὴν Πενθέκτη ἐπίσκοποι, μολοντί ὁ πάπας Βιγίλιος τὴν εἶχε καταγγεῖλει ὡς ἀντικανονικὴ καὶ εἶχε ἀρνηθεῖ τὴ συμμετοχὴ σ' αὐτὴ τῆς Ἐκκλησίας του».

6. Ἀπλὴ ὑπόθεση;

7. Ἐξ ἄλλου ὁ ἴδιος ὁ Β. Γ. (β, σελ. 680, ὑπόσημ. 5) γράφει: «Συνήθως γίνεται δεκτὸ ὅτι οἱ πατριάρχες Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων δὲν παρέστησαν στὴ σύνοδο, λόγῳ τῆς Ἀραβοκρατίας, ἀλλὰ ὑπέγραψαν τοὺς κανόνες τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων. Σ' ἐμᾶς φαίνεται πιὸ πιθανὴ ἢ ἀποψη ὅτι οἱ πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς πῆραν μέρος στὴ σύνοδο. Ὁ Ἀντιοχείας πρέπει νὰ ἠγήθη καὶ τῶν 22 ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας του, οἱ ὅποιοι παρέστησαν στὴ σύνοδο καὶ ὑπέγραψαν τοὺς κανόνες τῆς. Ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Ἱεροσολύμων πρέπει νὰ ἐκλέχτηκαν καὶ νὰ χει-

Ἄλλα καὶ πέρα ἀπ' αὐτά, τὰ οὕτως εἰπεῖν τεχνικά ἢ μεθοδολογικά, θὰ θέλαμε νὰ ὑπογραμμίσουμε καὶ τὰ ἐξῆς οὐσιαστικά: Πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ σύγκληση καὶ ἡ συγκρότηση καὶ ἡ διαδικασία τῶν ἐργασιῶν μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου δὲν ὑπόκειται σὲ κανόνες καὶ νόμους (οὔτε ἔχουμε στοὺς κανόνες σχετικὰ ἐντάλματα, «δικονομικούς τύπους»). Καὶ τοῦτο, γιατί ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐκπροσωπεῖ τὴν καθόλου Ἐκκλησία, τὴν ἐπὶ γῆς στρατευόμενη, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς θριαμβεύουσα. Τῇ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία πού ἔχει κεφαλὴ Τῆς τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Πῶς, λοιπόν, θὰ ὑποδείξουμε στὴν Κεφαλὴ ποιά γραμμὴ ἐκάστοτε θὰ ἀκολουθεῖ καὶ πῶς θὰ ὑποτάξουμε τὴν καθόλου Ἐκκλησία σὲ νόμους καὶ κανόνες; Καὶ μὴ λησμονοῦμε τὴ σαφῆ διακήρυξη-ἀρχὴ τῆς Ἀγ. Γραφῆς ὅτι «δικαίω νόμος οὐ κείται» (Α' Τιμ. 1,9).

Ἄλλωστε, ὅπως εἶναι γνωστό, μερικὲς Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι, οὔτε κἀν ὡς οἰκουμενικὲς σύνοδοι συγκλήθηκαν, οὔτε τὰ γνωρίσματα ἐξ ἀρχῆς ἢ τὶς προϋποθέσεις, ὅπως ἐπικράτησε νὰ λέγεται, οἰκουμενικῆς συνόδου εἶχαν (ὅπως ἡ Β' καὶ ἡ Ε'), καὶ ὁμως ἀναγνωρίστηκαν ἐκ τῶν ὑστέρων ὡς οἰκουμενικὲς.

Ἐπομένως, καὶ ὅταν μιᾶμε γιὰ τὴν ὕπαρξη ἢ γιὰ τὴν ἔλλειψη ἐξωτερικῶν ἢ ἐσωτερικῶν ὄρων γιὰ τὴ σύγκληση καὶ τὴ συγκρότηση μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἢ γιὰ τὰ ἐσωτερικὰ ἢ ἐξωτερικὰ γνωρίσματά τους, πρέπει νὰ εἴμαστε πολὺ ἐπιφυλακτικοὶ καὶ προσεκτικοὶ (καὶ πάντως ὄχι ἀπόλυτοι καὶ ἀπαιτητικοὶ ἢ σχολαστικοί).

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς μία Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, μία σύνοδο πού ἐκπροσωπεῖ τὴν Ἐκκλησία, δὲν μποροῦμε νὰ τὴν περιορίσουμε σὲ χρονικὰ πλαίσια, πόσο δηλ. χρόνο θὰ διαρκέσουν οἱ ἐργασίες της ἢ σὲ πόσες περιόδους θὰ συνέλθει, ἢ ἀκόμη καὶ πότε θὰ ἀναγνωριστεῖ τελικῶς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ἀπὸ τὸ πλῆρωμα τῆς Ἐκκλησίας, ὡς Οἰκουμενικὴ. Ἄς μὴ λησμονοῦμε ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ τὸ ὅτι ἔχουμε τὴν ἐν Τριδέντῳ Γενικὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Σύνοδο, ἡ ὁποία συνήλθε σὲ τρεῖς περιόδους μέσα σὲ δεκατρία χρόνια: α) 13.12.1545-11.3.1547, β) 1.5.1551-28.4.1552, γ) 18.1.1562-4.12.1563⁸. Ἄλλωστε ὁ χρόνος (ἀπὸ 1' μέχρι καὶ 1000 ἔτη) μέσα στὴν αἰωνιότητα, γιὰ νὰ μιλήσουμε φιλοσοφικῶς-θεολο-

ροτονήθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη πρὸ τοῦ 686, ὅπου καὶ παρέμεναν, ἐπειδὴ δὲν ἦταν δυνατὴ ἡ μετάβαση αὐτῶν στοὺς θρόνους τους». Ὑπὲρ τῆς ἐκπροσωπήσεως τῶν τριῶν Πατριαρχείων κλίνει καὶ ὁ Η. ΟΗΜΕ, *Das Konzil*, σελ. 24-25. Βλ. καὶ τὴν ὑπόσημ. 61.

8. Πρβλ. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΕΛΑΒΕΤΙΑΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, «Συνοδικὴ συνείδηση καὶ μυστηριακὴ ἐμπειρία στὸ ἔργο τῆς Συνόδου τοῦ Τριδέντου», *Ἐπίσκεψις*, ἀρ. 524/30.11.1995, σελ. 13 καὶ 18.

γιωῶς, τί ἀποτελοῦν; Τὴν ἀπάντησι εὐτυχῶς δίνει ἡ θεόπνευστη Ἄγ. Γραφή: «Ἐν δὲ τοῦτο μὴ λανθανέτω ὑμᾶς, ἀγαπητοί, ὅτι μία ἡμέρα παρὰ Κυριῷ ὡς χίλια ἔτη καὶ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία» (Β΄ Πέτρο. 3,8). Πρβλ. καὶ Ψαλμ. 89(90),4.

Γὰ τοὺς ἴδιους κατ' ἐπέκτασι λόγους ἐπίσης καὶ ἡ οἰκουμενικότητα μᾶς συνόδου δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀρίθμησίν της μεταξὺ τῶν Οἰκουμενικῶν. Πιὸ συγκεκριμένως, δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι μία σύνοδος δὲν εἶναι οἰκουμενική, ἂν δὲν ἀριθμηθεῖ ἰδιαιτέρως, μὲ ἰδιαίτερο ἀριθμὸ. Ὅπως ἐπίσης δὲν μποροῦμε νὰ δεχθοῦμε, ὅτι μία σύνοδος εἶναι οἰκουμενική, ἐπειδὴ ἀριθμῆθηκε, ἐπειδὴ πῆρε ἀριθμὸ, ἐπειδὴ πῆρε σειρᾶ. Τότε πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι καὶ ὅλες οἱ σύνοδοι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας πού ἔχουν πᾶρει ἀριθμὸ σὲ συνέχεια μετὰ ἀπὸ τὶς ἑπτὰ Οἰκουμενικῆς Συνόδους εἶναι πράγματι Οἰκουμενικῆς.

Ἐπομένως, ἐκεῖνο πού εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθοῦμε εἶναι ὅτι: Μία Σύνοδος εἶναι ἡ καθίσταται Οἰκουμενική, ὅταν τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ καθόλου Ἐκκλησία, ἡ Συνείδησι τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία εἶναι «σῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (Α΄ Τιμ. 3, 15), τὴν ἀναγνωρίζει καὶ τὴν ἀνακηρύσσει ὡς Οἰκουμενική, ὡς στόμα της, ὡς ἐκπρόσωπό της. Τοῦτο βεβαίως ἐκφράζεται ἢ διακηρύσσεται καὶ μὲ μία μεταγενέστερη ἀπόφασι Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἢ καὶ διαδοχικῶν ἄλλων τοπικῶν συνόδων. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ ἡ μεταγενέστερη ἢ ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναγνώρισι ἀπὸ ἓνα τμήμα τῆς Ἐκκλησίας μᾶς συνόδου ὡς Οἰκουμενικῆς δὲν εἶναι ἀδύνατη ἢ ἀχρηστὴ καὶ περιττή, ἀλλὰ εἶναι ἐπιτρεπτή καὶ δυνατή.

Πρὸς ἐπιβεβαίωσι καὶ ἐνίσχυσι τῶν ἀνωτέρω μεταφέρουμε τὶς ἐξῆς γνώμες παλαιότερων καὶ νεότερων καθηγητῶν. Ὁ καθηγητῆς Ἀμ. Ἀλιβιζᾶτος ἔλεγε χαρακτηριστικῶς: «Ὁ ὀριστικὸς χαρακτηρισμὸς συνόδου τινὸς ὡς Οἰκουμενικῆς δὲν ἐξαρτᾶται τόσον ἐκ τῆς συγκλήσεως αὐτῆς ὡς τοιαύτης, ὅσον ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεώς της ὡς Οἰκουμενικῆς ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας (ὁμοθυμῶν κοινῆς γνώμης κλήρου καὶ λαοῦ)»⁹. Πρβλ. καὶ τὴ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ Κων. Μουρατίδου: «Ὁ τελικὸς χαρακτηρισμὸς τῶν Συνόδων ὡς Οἰκουμενικῶν δὲν ἐξαρτᾶται τόσον ἐκ τῆς συγκλήσεως αὐτῶν ὡς τοιούτων, ὅσον ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτῶν ὡς Οἰκουμενικῶν ὑπὸ τῆς Συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας»¹⁰.

9. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ ΑΜ., «Τὸ κανονικὸν δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», *Θεολογία* ΙΗ' (1940), σελ. 42. Πρβλ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ἡ Συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας», *ΕΕΘΣΠΑ* [Θ'] (1953-54), σελ. 58-59, ἢ Ἀνάπτυον, ἐν Ἀθήναις 1954, σελ. 33-34.

10. ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ ΚΩΝ., *Οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ παπικὸς θεσμὸς*, Ἀθῆναι 1960, σελ. 6.

Ἐπίσης ὁ καθηγητὴς Ἄ. Θεοδώρου γράφει: «Ἡ καθολικὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τὸ μόνον ἐκ τῶν ὑστέρων κριτήριον περὶ τῆς οἰκουμενικότητος συνόδου τι-νός»¹¹. Καὶ ὁ καθηγητὴς Ἰω. Καρμίρης ἀναλυτικότερα ἐπιλέγει: «Ἡ οἰκουμενικότης συνόδου τινός... ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀβιάστου ἀναγνωρίσεως αὐτῆς ὡς οἰκουμενικῆς ὑπὸ πασῶν τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, ἐν αἷς ἐνεργεῖ ὁ αὐτὸς Χριστὸς διὰ τοῦ Πνεύματός του, ὡς καὶ τῆς ἀποδοχῆς ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ ἐκ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν ἀποτελουμένου ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς, ὡς προερχομένων ἐκ τοῦ ἐπιστατοῦντος Ἁγίου Πνεύματος»¹².

Παραλλήλως ὁ καθηγ. Δημ. Μπαλάνος ἐξέφραζε τὴν ἐξῆς σημαντικὴ ἄποψη: «Ἡμεῖς δὲν νομίζομεν ὅτι τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους ἀναγνωρίζει ὡς τοιαύτας ἡ λαϊκὴ θέλησις... Τὸ κῦρος τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης οἰκουμενικῆς συνόδου κατέστη γενικὸν τὸ πρῶτον διὰ τῆς ἐπικυρώσεως ὑπὸ τῆς δευτέρας, καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὅτε (= ἄλλοτε) ἐπεκράτει ἡ ὀρθοδοξία ὅτε ὁ ἀρειανισμὸς. Οὕτω καὶ τὸ κῦρος τῆς συνόδου τοῦ 754 (εἰκονομαχικῆ) ἐκλονίσθη ὑπὸ τῶν μετέπειτα ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων καὶ τῆς συνόδου τοῦ 787 (Ζ' Οἰκουμ.), ἣτις ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῶν μετέπειτα ἱεραρχῶν τῆς ἐπὶ Φωτίου συνόδου κ.λπ., καὶ οὕτως ἐπεβλήθη εἰς τὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας. Ὡστε ἡ ἱεραρχία πάλιν λύει τὸ ζήτημα τοῦ κύρους τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ οὐχὶ ὁ λαός, ὅστις δὲν δύναται νὰ σκέπτηται θεολογικῶς. Ἄλλως τε ἡ ἱεραρχία ἐξερχεται ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ συνήθως ἀντιπροσωπεύει τὰ φρονήματά του»¹³.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω, ἔχομε τὴ γνώμη ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Β. Γ. (α, σελ. 209), «Πράγματι ἡ Οἰκουμενικότητα μιᾶς Συνόδου ἐξαρτᾶται τελικῶς ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ὡς οἰκουμενικῆς ἐκ μέρους τῆς κοινῆς συνειδήσεως τοῦ πληρώματος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἀλλιῶς ἀπὸ τὴ συναρίθμησίν της σὺν τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου», εἶναι ὀρθὸν κατὰ τὸ πρῶτον μέρος. Ἀντιθέτως, τὸ β'

11. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΝ., *Ἡ οὐσία τῆς Ὀρθοδοξίας*, ἐν Ἀθήναις 1961, σελ. 238. Πρβλ. καὶ σελ. 241-242.

12. ΚΑΡΜΙΡΗ ΙΩ., *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, Δογματικῆς, τμῆμα Ε'*, Ἀθήναι 1973, σελ. 676.

13. ΚΑΡΜΙΡΗ ΙΩ., «Δημ. Μπαλάνου, Ἐκκλησιολογικαὶ καὶ ἄλλαι τινὲς γνώμαι», *ΕΕΘΣΠΑ ΚΑ'* (1974), σελ. 144. Συναφῶς βλ. καὶ ΚΑΡΜΙΡΗ ΙΩ., *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία*, σελ. 470 ἐξ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ὁρθοδοξία καὶ Παλαιοκαθολικισμὸς*, τευχ. Ι'. *Ἐκκλησιολογικαὶ εἰσηγήσεις πρὸς τὴν μικτὴν Θεολογικὴν Ἐπιτροπὴν ἐπὶ τοῦ διαλόγου μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν*, Ἀθήναι 1974, σελ. 55 ἐξ.

μέρος, νομίζουμε, είναι περιττό, εκτός και η λέξη «συναρίθμηση» δέν έννοεῖ τήν ιδιαίτερη ἀρίθμηση, ἀλλά τή συμπερίληψη μεταξύ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

“Οτι δέν διαδραματίζει κανένα ρόλο ἡ ἀρίθμηση μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου στό χαρακτηρισμό της ὡς Οἰκουμενικῆς, ἢ ἀλλιῶς στήν παραδοχή τῆς Οἰκουμενικότητάς της, φαίνεται καί ἀπό τὸ γεγονός ὅτι «Οἱ κανονολόγοι τοῦ ἰβ΄ αἰῶνα, ἐνῶ μὲν συμφωνοῦν γιὰ τὴν οἰκουμενικότητα τῆς (Πενθέκτης) Συνόδου, διαφωνοῦν ὡς πρὸς τὸ ὄνομά της» (Β.Γ., α, σελ. 223). Δηλ. παρὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς διαφωνίας μεταξύ τῶν κανονολόγων «ὡς πρὸς τὸ ὄνομά της» (τὴν ιδιαίτερη ἀρίθμησης της), τοῦτο δέν τοὺς ἐμπόδισε νὰ τὴν θεωρήσουν Οἰκουμενική. Καὶ αὐτοὶ ἦσαν κανονολόγοι ὀλίγης· καὶ ἄρα πρέπει νὰ τοὺς λαμβάνουμε σοβαρῶς ὑπ’ ὄψη, καθὼς καὶ τὶς ἀρχές τους, τὶς ἐρμηνεῖες τους καὶ τὶς γνώμες τους, τουλάχιστον τὶς ἐπιστημονικῆς, κατὰ τὴ διατύπωση καὶ τῶν δικῶν μας γνωμῶν.

Γ΄. Ἐκπροσώπηση καὶ συμμετοχὴ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας

Ἄλλ’ ἂς ἔλθουμε εἰδικότερα στό πρόβλημα τῆς Οἰκουμενικότητας τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου, ἐν ἀναφορᾷ καὶ συσχετισμῷ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς συμμετοχῆς τοῦ Πάπα καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γενικότερα σ’ αὐτήν, καθὼς καὶ τῆς τελικῆς ἀναγνωρίσεως ἢ μὴ τῆς συνόδου αὐτῆς ἀπ’ αὐτοὺς ὡς Οἰκουμενικῆς.

Κατ’ ἀρχὰς ὑπενθυμίζουμε καὶ πάλιν ὅτι βρισκόμαστε στήν πρώτη περίοδο τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐνωμένης Ἐκκλησίας, ὅποτε ἴσως δέν ἦταν ἀνάγκη νὰ γίνεταί διάκριση μεταξύ Ἀνατολικοῦ καὶ Δυτικοῦ τμήματος τῆς ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας, οὔτε ἦταν ἀπαραίτητο νὰ ὑπάρχει εἰδικὸς ἀπεσταλμένος ἢ ἐξουσιοδοτημένος κληρικὸς ἀπὸ τὴ Ρώμη, γιὰ νὰ ἐκπροσωπεῖ τὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Ἀφοῦ ἦταν ἐνιαία ἡ Ἐκκλησία, ἦταν δυνατόν καὶ ἕνας ἐπίσκοπος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας δυνάμει τῆς ἱερωσύνης του, τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς καὶ βάσει τῆς σχέσεως καθολικῆς καὶ τοπικῆς Ἐκκλησίας νὰ ἐκπροσωπεῖ ὅλη τὴν Ἐκκλησία καὶ ἄρα καὶ τὸ Δυτικὸ τμήμα Τῆς.

Ἄλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῶν ἐδῶ εἶναι δυνατόν, ἢ μᾶλλον πρέπει, νὰ ληφθοῦν ὑπ’ ὄψη καὶ τὰ ἑξῆς:

Τὸ γεγονός ὅτι δέν συμμετέσχε ὁ ἴδιος ὁ Πάπας στήν Πενθέκτη Οἰκουμ. Σύνοδο δέν ἔχει μεγάλη σημασία, ἐφ’ ὅσον μάλιστα συμμετεῖχαν δέκα ἐπίσκοποι

ἀπὸ τὸ Ἀνατολικὸ Ἰλλυρικόν, «τὸ ὁποῖο τότε ἐκκλησιαστικῶς ὑπαγόταν στὸν Ρώμης» (Β. Γ., α, σελ. 200, ὑποσημ. 23), ἢ καλλίτερα, στὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία¹⁴.

Τὴν ὀρθότητα-βαρύτητα τοῦ ἀνωτέρω ἐπιχειρήματος ἐνισχύει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Β. Γ., ὅταν γράφει (α, σελ. 207): «Ἐτσι, ἡ Σύνοδος τοῦ 381 (ἡ Β΄) μολονοῦτι δὲν ἐκπροσωπήθηκε σ' αὐτὴν ὁ ἀποστολικὸς θρόνος τῆς Ρώμης (παρέστησαν ὅμως ἐπίσκοποι τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦταν ὁ Ἀσχόλιος Θεσσαλονίκης)¹⁵, ἀναγνωρίσθη ἀπὸ τὴν Τετάρτη (451) ὡς Οἰκουμενική».

Ἐπίσης ὁ ἴδιος ὁ Β. Γ. στὸ ἄρθρο του (β, σελ. 681) ἐνισχύει τὰ ἀνωτέρω, ὅταν γράφει: «Ἡ σύνοδος (ἐν Τρούλλῳ) εἶχε τὴν αὐτοσυνειδησία ὅτι ἦταν οἰκουμενική... Ὡς πρότυπό της πρέπει νὰ εἶχε τὴ Β΄ Οἰκουμενική σύνοδο. Καὶ ἐκεῖνη, μολονοῦτι εἶχε συνέλθει χωρὶς τὴ συμμετοχὴ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, εἶχε τὴν αὐτοσυνειδησία Οἰκουμενικῆς συνόδου».

Κατὰ ἀνάλογο ἔγινε καὶ μὲ τὴν Πέμπτη Οἰκουμ. Σύνοδο (553), ὅπου ἔχουμε τὴ συμμετοχὴ «ὀρισμένων ἐπισκόπων τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ, παρὰ τὴν ἄρνηση τοῦ πάπα Βιγιλίου καὶ τῶν ἐπισκόπων (Ἰταλῶν), ποὺ τὸν συνόδευσαν, νὰ πάρουν μέρος σ' αὐτή» (Β. Γ., α, σελ. 201, ὑποσημ. 25). Τὴν ὀρθότητα καὶ αὐτῆς τῆς ἐπισημάνσεως-ἐπιχειρήματος δέχεται, νομίζουμε, καὶ ὁ Β. Γ. (α, σελ. 206, ὑποσημ. 36), ὅταν ὁ ἴδιος λέει: «Ἀλλὰ καὶ ἡ Πέμπτη Σύνοδος θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει πρότυπο Οἰκουμενικῆς Συνόδου γιὰ τὴν Πενθέκτη»¹⁶.

Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτὰ τὰ συμπεράσματα-ἐπιχειρήματα ἔχουμε καὶ τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικὸ-διαφοριστικὸ γεγονός, ὅπως μᾶς τὸ παρουσιάζει ἐπίσης ὁ ἴδιος ὁ Β. Γ. (α, σελ. 198, ὑποσημ. 17) γράφοντας: «...στὴν Πενθέκτη (ὁ Γορτύνης, Κρήτης, Βασίλειος) ὑπογράφει ὡς καὶ τὸν τόπον ἐπέχων πάσης τῆς συνό-

14. «Οἱ προερχόμενοι ἀπὸ τὸ Ἀνατολικὸ Ἰλλυρικόν», κατὰ τὸν Β. Γ. (α, σελ. 200, ὑποσημ. 23), «ἦσαν: Ὁ Κρήτης (Γορτύνος) Βασίλειος, ὁ Δυρραχινῶν (Ἠλείου β΄) Σισίνιος (Μητροπολίτες) καὶ οἱ ἐπίσκοποι Φιλίππων Ἀνδρέας, Λήμνου Σιλουανός, Ἀμφιπόλεως Ἀνδρέας, Ἐδεσσαίων Ἰσίδωρος, Στόβων Μαργαρίτης (τῆς Μακεδονίας β΄), Κυδωνέων (Κρήτης) Νικήτας, Κισάμου (Κρήτης) Θεόπεμπτος καὶ ὁ Χερσονήσου (Κρήτης) Σισίνιος». Πρβλ. ΟΗΜΕ Η., *Das Konzil*, σελ. 24-25.

15. Πρβλ. ΜΗΤΡΟΠ. ΣΟΥΗΔΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΙΑΣ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΝΕΒΙΣΙΟΛΟΥ, *Ιστορικὴ Εἰσαγωγή εἰς τοὺς κανόνας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοκχόλμη 1990, σελ. 178-179.

16. Ὁ ΟΗΜΕ Η., *Das Konzil*, σελ. 25-26 ἀναφέρει: «Diese geringe abendländische Repräsentanz hat früher ebenfalls zu Vorbehalten abendländischer Historiker dem Trullanum gegenüber beigetragen». Ἀλλὰ προσθέτει εὐστόχως: «Ein Vergleich mit den Synoden des 6. und 7. Jahrhunderts und ihrer durchgehend schwachen westlichen Repräsentanz macht jedoch deutlich, daß die geringe westliche Beteiligung kein Konziliarer Sonderfall ist».

δου τῆς Ἁγίας ἐκκλησίας Ρώμης¹⁷, ἐνῶ στὸν ὄρο τῆς ΣΤ' Οἴκουμ. Συνόδου (681 μ.Χ.) ὑπέγραψε μόνον ὡς “ληγάτος (εἶδος πρέσβευς) τῆς ἁγίας συνόδου τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης”¹⁸.

Σημειωθῆτω ὅτι τὴν πληροφορία αὐτὴ σὲ πληρέστερη μορφή παρέχει καὶ ὁ βυζαντινὸς κανονολόγος Πατριάρχης Ἀντιοχείας Θεόδωρος Βαλασαμῶν λέγοντας: «Ἐψηλάφησα δὲ παλαιόγραφα (παλαιότερα) νομοκανόνα, καὶ εὔρον ἐκ τῶν ὑπογραφῶν, ὅτι καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ συνόδῳ, ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ βασιλικοῦ παλατίου συστάσῃ, παρῆσαν Βασιλείος τις ἐπίσκοπος τῆς Γορτυνίων, μητροπόλεως τῆς νήσου Κρήτης, καὶ τις ἐπίσκοπος Ραβέννης, τὸν τόπον ἐπέχοντες πάσης τῆς συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Ρώμης· καὶ οὐ μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ οἱ τότε ὄντες λεγάτοι τοῦ πάπα, ὁ Θεσσαλονίκης, ὁ Σαρδηνίας, ὁ Ἡρακλείας, ὁ Θράκης, καὶ ὁ Κορίνθου. Λεγάτοι δὲ εἰσὶν οἱ ἐκ προσώπου λεγόμενοι, οἵτινες καὶ μερικὴν δικαιοδοσίαν ἔχουσι...»¹⁹.

Σχετικὲς καὶ ὁποσδήποτε πολὺ διαφοριστικὲς εἶναι καὶ οἱ κατωτέρω παρατηρήσεις τοῦ καθηγητοῦ Βλ. Φειδᾶ, οἱ ὁποῖες ἐνισχύουν καὶ ἀπὸ ἄλλες πλευρὲς τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, τόσο γιὰ τὴν «παράλειψη» τοῦ αὐτοκράτορα στὸ ζήτημα τῆς μὴ προσκλήσεως τοῦ Πάπα Ρώμης στὴν Πενθέκτη, ὅσο καὶ γιὰ τὸ γενικότερο θέμα τοῦ ἀπαραιτήτου ἢ μὴ τῆς προσκλήσεως εἰδικῶς ἐξουσιοδοτημένων ἐκπροσώπων τοῦ Ρώμης σὲ μία σύνοδο τῆς Πρώτης Περιόδου τῆς Ἐκκλησίας. Συγκεκριμένως γράφει: «Εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας κατὰ τὴ σύγκληση τῆς συνόδου δὲν ἀπέστειλε τὴν καθιερωμένη πρόσκληση (Sacra) πρὸς τὸν παπικὸ θρόνο ἔστω γιὰ τὴν κανονικὴ ἐκπροσώπηση τοῦ πάπα, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης βέβαιο ὅτι κατὰ τὴ συγκεκριμένη χρονικὴ περίοδο ὁ παπικὸς θρόνος ἀντιμετώπιζε σοβαρὰ προβλήματα στὴ Δύση ἀπὸ τὴν ἐπέκταση τῆς αὐθεντίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ραβέννης σὲ ὅλες τὶς ἐπαρχίες τοῦ βυζαντινοῦ ἐξαρχάτου καὶ τῆς Δύσεως γενικώτερα. Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας, μὲ ὑπόδειξη προφανῶς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ραβέννης ἢ καὶ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ ἐξαρχάτου, ἔκρινε ἐπαρκῆ τὴν πρόσκληση τῆς Δύσεως στὴ σύνοδο, ἔστω καὶ χωρὶς ἐκπροσώπους τοῦ πάπα. Ἡ ἀναντίρρηση πρόσκληση (ἢ ὑπογράμμιση δική μας) τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ραβέννης καὶ

17. MANSI 12,989B. Ὁ Μητροπολίτης Σουηδίας Παῦλος (*Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή*, σελ. 288, σημ. 2) δίνει διάφορες «ἐξηγήσεις» γιὰ τὴν ιδιότητα αὐτὴ τοῦ Γόρτυνος Βασιλείου.

18. Πρβλ. MANSI 11,669. Ὁ Mansi ἔχει «ληγάτος τῆς ὅλης ἁγίας συνόδου».

19. ΡΑΛΛΗ Γ. - ΠΟΤΑΗ Μ., *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τόμ. Β'*, Ἀθήνησι 1852 (Φωτ. ἀνατ. Ἀθήνη 1966), σελ. 300-301. Πρβλ. καὶ τὰ λεγόμενα ἀπὸ τὸν Η. ΟΗΜΕ (*Das Konzil*, σελ. 25) περὶ τῶν ἐν λόγῳ λεγμάτων.

ἄλλων ἐπισκόπων τῆς δικαιοδοσίας τοῦ παπικοῦ θρόνου ὑποδηλώνουν βεβαίως μία ἀντιπαπική αὐθαιρεσία τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα, ἡ ὁποία θεμελιωνόταν σὲ μία παραδεκτὴ τότε παραλληλότητα τῆς αὐθεντίας τοῦ πάπα Ρώμης ὡς πατριάρχῃ τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς συνόδου ὡς ἐκπροσώπου τοῦ φρονήματος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως». Καὶ συνεχίζει:

«Ἡ διάκριση καὶ ἡ παραλληλότητα τῆς παπικῆς καὶ τῆς συνοδικῆς αὐθεντίας γιὰ τὴν Ἐκκλησία τῆς Δύσεως εἶχαν γίνεαι ἀποδεκτὲς ἤδη στὴν ΣΤ΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδο (βλ. Ἰω. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Α΄, 754 κ. ἐξ.), ἐνῶ σὲ περίπτωσι ἀντιθέσεώς τους ἡ Ε΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδος εἶχε ἤδη δεχθῆ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ φρονήματος τοῦ θρόνου, ἤτοι τῆς ὅλης παπικῆς δικαιοδοσίας, ἔναντι τοῦ προσωπικοῦ φρονήματος τοῦ πάπα (βλ. Ἰω. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, Α΄, 717-718). Ἄλλωστε, ἡ πρόσφατη καταδίκη τοῦ πάπα Ὀνωρίου ἀπὸ τὴν ΣΤ΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδο γιὰ ἔκπτωσι στὴν αἵρεσι τοῦ Μονοθελητισμοῦ ἐπιβεβαιώνει ὅτι κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ὁ πάπας ἀντιμετωπιζόταν ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς πέντε πατριάρχες καὶ ὑπέκειτο στὴν αὐθεντία τῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως. Συνεπῶς, ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ραβέννης καὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου εἶχε περιορίσει *de facto* τὴν ἀκτινοβολία τοῦ παπικοῦ θρόνου στὴ Δύσι, μὲ τὴν εὐνόητη ὑποστήριξι τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα καὶ τοῦ ἐξάρχου του στὴν Ἰταλία πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπο Ραβέννης καὶ τὴ σύνοδο τῆς Δύσεως»²⁰.

Δ΄. Ἀναγνώρισι καὶ ἀποδοχὴ τῆς Πενθέκτης ἀπὸ Πάπες Ρώμης

Ἄλλὰ πέρα ἀπ' αὐτὲς τὶς χαρακτηριστικὲς μαρτυρίες περὶ τῆς ἐκπροσωπήσεως καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας στὴν ἐν Τρούλλῳ Σύνοδο ἔχουμε καὶ ἄλλες μαρτυρίες περὶ τῆς ἀποδοχῆς, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, τῶν ἀποφάσεων τῆς Πενθέκτης Συνόδου ἐκ μέρους τῆς Ρώμης. Καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀποκτᾶ ἰδιαίτερη σημασία, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψι μία σπουδαιότατη βασικὴ μαρτυρία-παρατήρησι, ἡ ὁποία ἀποκτᾶ βαρῦτητα πρὸς πολλὰς κατευθύνσεις. Ἡ μαρτυρία αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἅγιο Νικόδημο τὸν Ἄγιορείτη, ὁ ὁποῖος παρατηρεῖ σχετικῶς: «Ἐν ὄλαις γὰρ ταῖς ἑπτὰ Οἰκουμενικαῖς συνόδοις, οὐδεὶς Πάπας ἦτο παρῶν

20. ΦΕΙΔΑ ΒΛ., «Ἡ Οἰκουμενικότητα τῆς Πενθέκτης ἐν Τρούλλῳ Συνόδου», *Ἐπίσκεψις*, ἀρ. 486/31.12.1992, σελ. 21.

αὐτοπροσώπως, ἐν δὲ τῇ β' . ἢ καὶ ε' . Οἰκουμενικῇ, οὔτε αὐτοπροσώπως, οὔτε διὰ τοποτηρητῶν ἦσαν παρόντες ὁ Δάμασος, καὶ Βιγίλιος οἱ Πάπαι, ἀλλ' αἱ Οἰκουμενικαὶ αὐταὶ πάλιν ἔμειναν Οἰκουμενικαί, διότι οἱ αὐτοὶ Πάπαι συνειφώνησαν εἰς τὰ παρ' ἐκείνων ὁρισθέντα, καὶ διὰ γραμμάτων αὐτῶν, καὶ ὑπογραφῶν αὐτὰς ἀπεδέξαντο»²¹.

Κατ' ἀρχάς, καὶ κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ ἔστω ἐμμέσως, ἔχουμε ἀποδοχὴ τῶν ἰ. κανόνων τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου ἀπὸ τὸν πάπα Ρώμης Ἀδριανό. Συγκεκριμένως, ὁ πάπας Ἀδριανὸς ὁ Α' (772-795) τὴν ἔκφραση-ὁμολογία τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ταρασίου, στὴν ὁποία διακήρυσσε «Ὅτι τὰ ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἁγίας ἔκτης συνόδου δέχομαι μετὰ πάντων τῶν ἐνθέσμως καὶ θειωδῶς ἐκφωνηθέντων παρ' αὐτῆς κανόνων, ἐν οἷς ἐμφέρεται Ἐν τισι τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς...» τὴν χαρακτηρίζει «θαῦμα αἰνέσεως καὶ περιπτύξεως ἄξιον»²². Βλέπουμε δηλ. ὅτι ὁ πάπας Ἀδριανὸς τὴν ὁμολογία ὄχι μόνον τὴ θαυμάζει, ἀλλὰ καὶ τὴ θεωρεῖ ἄξια ἐναγκαλισμοῦ καὶ ἀποδοχῆς.

Τὰ αὐτὰ ἰσχύουν καὶ ἐὰν δεχθοῦμε ὅτι αὐθεντικὴ γραφὴ εἶναι ἡ ἄλλη σχετικὴ ἔκφραση-ὁμολογία ποὺ ὑπάρχει στὸ περιθώριο τοῦ κειμένου: «Τὰς αὐτὰς ἁγίας ἕξ συνόδους δέχομαι, μετὰ πάντων τῶν κανόνων, τῶν ἐνθέσμως καὶ θειωδῶς ἐκφωνηθέντων παρ' αὐτῶν...»²³.

Προχωροῦμε²⁴ ὁμως καὶ σὲ ἓνα ἄλλο εἶδος ἀποδοχῆς τῶν ἀποφάσεων-κανόνων τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου ἐκ μέρους τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Ἔτσι, ὁ ἴδιος ὁ κ. Β. Γ. (α, σελ. 217) μᾶς πληροφοροεῖ: «Κατὰ τὴν τελευταία (Ζ') Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τῆς ἀρχαίας ἐνωμένης Ἐκκλησίας οἱ κανόνες τῆς λε-

21. ΑΓΑΠΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ - ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, *Πηδάλιον, ἥτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες*, ἔκδ. «Ἀστήρ», Ἀθήναι 1970, σελ. 119, ὑποσημ. Πρβλ. καὶ σελ. 215, ὑπ. καὶ σελ. 216.

22. MANSI 12,1079A.

23. MANSI 12,1079A. Πρβλ. ΜΗΤΡΟΠ. ΣΟΥΗΔΙΑΣ ΠΑΥΛΟΥ, *Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή*, σελ. 300.

24. Προηγουμένως θεωροῦμε χρήσιμο νὰ παραθέσουμε γιὰ ἀφορμὴ πρὸς σχολιασμὸ καὶ ἄλλη μία πληροφορία τοῦ Β. Γ. (α, σελ. 216), σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ πάπας Ἀδριανὸς «ἀργότερα, σὲ ἐπιστολὴ του (Πρὸς Φραγκισκανοὺς ἐπισκόπους), οἱ ὁποιοὶ ἀπέρριπταν τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, ... ἔγραφε ὅτι τὸ δόγμα τῆς ἐβδόμης περὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων εἶναι σύμφωνον μὲ τὸν πβ' κανόνα τῆς Ἑκτης».

Στὴ συνέχεια ὁμως, γιὰ νὰ κατηγορήσει (;) ἢ γιὰ νὰ δικαιολογήσει (;) τὸν Ἀδριανό, γράφει, ἀναφερόμενος ἴσως καὶ σὲ ὅλες τὶς ἀνωτέρω μαρτυρίες: «Ὁ πάπας Ἀδριανὸς φαίνεται ὅτι παρασύρθηκε ἀπὸ ὅσα ὁ Ταράσιος εἶχε γράψει στὴν Ἐνθρονιστήρια ἐπιστολὴ του, καὶ ἀπὸ ὅσα εἶπε, ἂν τὰ γνώριζε, ἐνώπιον τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου» (Β. Γ., α, 216). Πλὴν ὁμως τὸ ἐὰν ὁ Ἀδριανὸς παρασύρθηκε θαυμάζοντας ἢ μιμούμενος τὸν Ταράσιο ἢ τὰ ἔγραψε ἀπὸ εὐγένεια πρὸς αὐτόν, δὲν ἔχει τόσο μεγάλη σημασία κανονικῶς. Στὸ δίκαιο γενικότερα ἰσχύει ὅτι, ἐφ' ὅσον μία «πρᾶξις» δὲν ἐγινε ὑπὸ καθεστῶς βίας, αὐτὴ δὲν χάνει τὴ βαρῦτητά της.

γομένης Πενθέκτης είναι ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἔργο τῆς Ἑκτῆς Οἰκουμενικῆς». Καὶ προσθέτει: «Τὴν Ζ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο ἀποδέχθηκε καὶ ἡ Δύση». Τὸ γεγονός ὅμως αὐτὸ εἶναι μία ἔμμεση ἀποδοχὴ καὶ τῆς Πενθέκτης Οἴκουμ. Συνόδου. Ἀφοῦ ἡ Δύση ἀποδέχθηκε τὴν Ζ΄ ἀποδέχθηκε καὶ τὶς ἀποφάσεις τῆς. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀποδέχθηκε καὶ τὰ περὶ τῶν κανόνων τῆς Πενθέκτης Οἴκουμ. Συνόδου λεγόμενα.

Τὰ ἀνωτέρω ἐνισχύονται καὶ ἀπὸ τὸ ἐξῆς γεγονός, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἐπίσης ὁ Β. Γ. (α, σελ. 217): «Ἀπὸ τὰ Πρακτικά τῆς (τῆς Ζ΄ Οἴκουμ. Συνόδου) δὲν προκύπτει ὅτι οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ πάπα διατύπωσαν ἐπιφυλάξεις σχετικὰ μὲ τὴ λεγομένη Ἑκτὴ Σύνοδο, ἡ ὁποία ἐξέδωσε τοὺς 102 κανόνες».

Τὴν ἐντύπωση-ἐνίσχυση μάλιστα αὐτὴ δὲν μειώνει οὔτε τὸ γεγονός, ὅτι: «Ἡ συζήτηση γιὰ τὴν Πενθέκτη ἔγινε παρεμπιπτόντως καὶ ἐξαιτίας τοῦ πβ΄ κανόνα, ὁ ὁποῖος ἦταν ἰδιαίτερης σημασίας, ἀφοῦ ἀποτελοῦσε σαφεστάτη συνοδικὴ μαρτυρία ὑπὲρ τῶν εἰκόνων» (Β. Γ., α, σελ. 217). Προφανῶς οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Δύσεως ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι πατέρες τῆς Ζ΄ Οἴκουμ. Συνόδου δέχθηκαν τὶς ἀποφάσεις τῆς Πενθέκτης Οἴκουμ. Συνόδου καὶ δὲν διατύπωσαν ἐπιφυλάξεις, γιὰτὶ ἀναγνώριζαν αὐτὴν ὡς Οἴκουμ. Σύνοδο, καὶ γιὰτὶ ἤθελαν νὰ θεμελιώσουν τὴ διδασκαλία τους σὲ μία συνοδικὴ μαρτυρία μὲ ἰδιάζουσα, μὲ μοναδική, αὐθεντία. Καὶ αὐτὸ δὲν θὰ γινόταν, ἂν δὲν τὴν ἀναγνώριζαν ὡς Οἰκουμενικὴ. Τοῦτο νομίζουμε ὅτι δέχεται καὶ ὁ Β. Γ. (α, σελ. 218), ὅταν λέει: «Γιὰ τὴ μοναδικότητα τῆς σημασίας τοῦ κανόνα αὐτοῦ καὶ ὄχι γιὰ κάποιον ἄλλο λόγο οἱ Εἰκονόφιλοι ἐπέμεναν ὅτι εἶναι ἔργο τῆς Ἑκτῆς Συνόδου». Ἡ μοναδικότητα τῆς σημασίας τοῦ κανόνα φυσικὰ ἔχει σχέση καὶ μὲ τὸ κῦρος, μὲ τὴν αὐθεντία, τοῦ κανόνα, τὰ ὁποῖα προέρχονται καὶ ἀπὸ τὸ κῦρος καὶ τὴν αὐθεντία καὶ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ ὄργάνου, ποῦ θέσπισε τὸν κανόνα.

Εἰδικότερα ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, τῆς ἀποδοχῆς δηλ. τῆς Πενθέκτης ἐκ μέρους τῆς Ρώμης κατὰ τὴν Ζ΄ Οἴκουμ. Σύνοδο, μποροῦμε νὰ σημειώσουμε καὶ τὰ ἐξῆς μαζὶ μὲ τὸν Β. Γ. (α, σελ. 218, ὑποσημ. 68): «Οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ στὴν Ζ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο πρεσβύτεροι Πέτρος καὶ Πέτρος, ἀναφερόμενοι στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Ταρρασίου Πρὸς Ἀδριανὸν καὶ στὴν ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀδριανοῦ, εἶπαν: πειθόμεθα, ὅτι κατὰ τὴν ὀρθῶς ὁμολογηθεῖσαν πίστιν παρὰ Ταρρασίου τοῦ ἀγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικὸς πάπας Ἀδριανὸς δεξάμενος, καὶ πᾶσα ἡ κατ' αὐτὸν ἀγία σύνοδος ἐστοίχησε (ἢ ὑπογράμμισε δική μας), καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ (= τοῦ Ταρρασίου) ὁμολογηθέντων τὴν κοινωνίαν ἠσπάσατο. Καὶ εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὅτι καὶ οἱ τῆς ἀνατολῆς ἀγιώτατοι ἀρχιερεῖς σύμφωνοι ἐν τῇ

ὀρθοδόξω πίστει καὶ τῇ προσκυνήσει τῶν σεπτῶν εἰκόνων τοῖς ἁγιοτάτοις Ἀδριανῷ πάπᾳ Ρώμης καὶ Ταρασίῳ πατριάρχῃ τῆς νέας Ρώμης, εὐρέθησαν (Mansi 12,1146D)». Ἐπ' αὐτῶν ὁ ἴδιος ὁ Β. Γ. (α, σελ. 218, ὑποσημ. 68) παρατηρεῖ: «Σύμφωνα μὲ τὰ ἀνωτέρω ὁ Ἀδριανός, ὅταν ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Ταρασίου καὶ τὴν πρόσκληση τῶν βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης γιὰ τὴ συμμετοχὴ του στὴν Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, συγκάλεσε σὲ σύνοδο τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας του. Ἡ ἐπιστολή, ἐπομένως, Πρὸς Ταράσιον, τὸ πιθανότερο, εἶναι Συνοδικὴ ἐπιστολή. Στὴ σύνοδο ἐκείνη πρέπει νὰ ἀναγνώσθηκε ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ταρασίου. Ἐνδεχομένως ἔγινε λόγος καὶ γιὰ τὸν πβ' κανόνα καὶ τὴ σύνοδο πού τὸν ἐξέδωσε».

Ἐπομένως ἔχουμε μία γενικότερη ἀποδοχὴ ἢ εὐρύτερη ἀναγνώριση τῆς Πενθέκτης Οἴκου. Συνόδου ἐκ μέρους καὶ πολλῶν ἄλλων ἐπισκόπων τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ἐν συνόδῳ.

Πέρα ὅμως ἀπὸ ὅλα αὐτά, καὶ ἂν τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά δὲν συνέβαινε ἢ δὲν ἴσχυε, ἐμεῖς ἀπὸ κανονικῆς σκοπιᾶς θὰ εἶχαμε νὰ προσθέσουμε καὶ τὰ ἐξῆς:

Ἀκόμη δηλονότι καὶ ἂν ὑποθέσουμε ὅτι οὔτε ἐμμέσως ἢ παρεμπιπτόντως δὲν ἀναγνωρίστηκε ἡ Πενθέκτη ἀπὸ τὴ Ρώμη, ὅμως δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὸ δὲν ἔγινε σιωπηρῶς, ἐφ' ὅσον δὲν ἀναθεματίστηκε ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία (π.χ. ἀπὸ τὴν Ζ' Οἴκου. Σύνοδο), ὅπως ἔγινε μὲ τὶς περιπτώσεις ἄλλων συνόδων, π.χ. τῆς Ἱερείας (754 μ.Χ.). Διαφορητικὰ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι αὐτὰ πού ἐλέχθησαν στὴν Ζ' Οἴκου. Σύνοδο σχετικὰ μὲ τὴ σύνοδο τῆς Ἱερείας. Συγκεκριμένως ἐλέχθη: «Πῶς δ' αὖ μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ (=ἡ σύνοδος τῆς Ἱερείας, ἡ ὁποία μάλιστα εἶχε αὐτοχαρακτηριστῆ ὡς Ἐβδόμη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος), ἦν οὔτε ἐδέξαντο, οὔτε συνεφώνησαν οἱ τῶν λοιπῶν ἐκκλησιῶν πρόεδροι, ἀλλ' ἀναθέματι ταυτὴν παρέπεμψαν; Οὐκ ἔσχε συνεργὸν τὸν τηνικαῦτα τῆς Ρωμαίων πάπαν, ἢ τοὺς περὶ αὐτὸν ἱερεῖς, οὔτε διὰ τοποτηρητῶν αὐτοῦ, οὔτε δι' ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς, καθὼς νόμος ἐστὶ ταῖς συνόδοις. Ἄλλ' οὔτε συμφρονοῦντας αὐτῇ τοὺς πατριάρχας τῆς Ἑω, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, καὶ τῆς Ἁγίας Πόλεως, ἢ τοὺς σὺν αὐτοῖς μύστας καὶ ἀρχιερεῖς... Διότι τοπικῶς, ὡς ἐν παραβύσῳ τὰ αὐτῶν ἐλαλήθη, καὶ οὐκ ἐπάνω τοῦ τῆς ὀρθοδοξίας ὄρους. Οὐδὲ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἀποστολικῶς ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, ἢ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν, ὥσπερ τῶν ἐξ ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων»²⁵.

25. MANSI 13,208E-209A.

Και τὸ σπουδαῖο εἶναι ὅτι αὐτά, ἡ ἀνωτέρω δηλαδή «Ἀνασκευὴ τοῦ ὄρου τῆς Ἱερείας», ὅπως γράφει καὶ ὁ Β. Γ. (α, σελ. 220), «ἀναγνώσθηκε στὴν ἕκτη συνεδρία τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου», στὴν ἴδια δηλ. σύνοδο, στὴν ὁποία δὲν τέθηκε θέμα γιὰ τὴν Πενθέκτη Οἰκουμ. Σύνοδο καὶ τὶς συνθήκες συγκροτήσεώς της.

Παραλληλίζοντας, λοιπόν, τὶς δύο περιπτώσεις, βλέπουμε ὅτι οὔτε ἀμφισβητήθηκε οὔτε ἀναθεματίστηκε οὔτε χαρακτηρίστηκε τελικὰ ὡς ληστρική ἡ Πενθέκτη Οἰκουμ. Σύνοδος ὅπως τῆς Ἱερείας. Ἀντιθέτως οἱ ἀποφάσεις αὐτῆς ἔτυχαν διαφορετικῆς ἀντιμετωπίσεως, υἱοθετήθηκαν καὶ ἀπέτελεσαν θεμέλιο ἄλλων συνοδικῶν συζητήσεων καὶ ἀποφάσεων.

Περαιτέρω, ἀκόμη καὶ τὸ γεγονός «ὅτι ἡ Ἐβδόμη δὲν ἀσχολήθηκε εἰδικὰ μὲ τὴ β΄ ἐν Τρούλλῳ Σύνοδο, ὅπως ἔκαμαν ἡ Τετάρτη προκειμένου γιὰ τὴ Σύνοδο τοῦ 381 (τὴν Β΄), τὴν ὁποία καὶ ἀναγνώρισε ὡς Οἰκουμενική, καὶ ἡ Σύνοδος τοῦ 879 γιὰ τὴν Ἐβδόμη Οἰκουμενική, ἀλλὰ *παρεμπιπτόντως* ἀναφέρθηκε στὴ Σύνοδο πού ἐξέδωσε τὸν πβ΄ κανόνα, τὴν ὁποία καὶ ἐξέλαβε ὡς τὴν Ἑκτη Οἰκουμενική», ὅπως δέχεται καὶ ὁ Β. Γ. (α, σελ. 229), ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Πενθέκτη (ἡ «β΄ ἐν Τρούλλῳ») ἔγινε ἀποδεκτή ὡς Οἰκουμενική καὶ ἀπὸ τὴν Ζ΄ Οἰκουμ. Σύνοδο καὶ μάλιστα χωρὶς ἀντιπαραθέσεις καὶ διαπραγματεύσεις.

Τὸ γεγονός δηλαδή ὅτι ἡ Ζ΄ Οἰκουμ. Σύνοδος: α) δὲν ἀσχολήθηκε εἰδικὰ μὲ τὴν Πενθέκτη, β) ἀλλὰ μόνο «παρεμπιπτόντως» ἀναφέρθηκε σ' αὐτήν, καὶ γ) συγχρόνως τὴν ἐξέλαβε (=θεώρησε) ὡς ἕκτη *Οἰκουμενική*, μπορεῖ κάλλιστα ἀπὸ κανονικῆς σκοπιᾶς νὰ σημαίνει ὅτι μᾶλλον δὲν ὑπῆρχε πρόβλημα ὡς πρὸς τὴν ἀναγνώριση τῆς Πενθέκτης ὡς Οἰκουμενικῆς, παρὰ ὅτι ὑπῆρχε.

Ἡ θέση τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης συνόδου μεταξὺ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐνισχύεται περαιτέρω καὶ διὰ τῶν ἐξῆς, τὰ ὁποία παραθέτει καὶ ὁ Β. Γ. (β, σελ. 685), ἂν καὶ ὑποθέτουμε ὅτι δὲν τὰ ἔχει ἀξιολογήσει καὶ ἀξιοποιήσει δεόντως. Γράφει λοιπόν: «Κατὰ τοὺς αἰῶνες πού ἀκολούθησαν γενικῶς, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ἴσχυε ἡ θέση τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς, ὅσον ἀφορᾶ βέβαια τὴν Ἀνατολή. Ὁ Θεόδωρος Βαλσαμῶν ὑπῆρξε ὁ πρῶτος, ἀπὸ ὅσα γνωρίζουμε, ὁ ὁποῖος ὀνόμασε τὴ β΄ ἐν Τρούλλῳ σύνοδο Πενθέκτη ... Τὴν οἰκουμενικότητα τῆς β΄ ἐν Τρούλλῳ συνόδου καὶ τὴν ὀνομασία τῆς Πενθέκτη υἱοθετοῦν τόσο οἱ ἀρχαιότεροι ὅσο καὶ οἱ νεώτεροι Ὁρθόδοξοι θεολόγοι... Τὴν ἀποψὴ τους αὐτὴ στηρίζουν σὲ τυπικούς κυρίως λόγους, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐξετάζουν ἂν βρισκεται σὲ συμφωνία μὲ τὸ πνεῦμα συνοδικότητος τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ ἂν στὴν Πενθέκτη συντρέχουν οἱ προϋποθέσεις πού θέτει ἡ Ζ΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδος, προκειμένου νὰ εἶναι μία σύνοδος οἰκουμενικὴ (Mansi, 13,208 E)».

Μήπως όμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετο; Μήπως ὁ Β. Γ. δὲν ἐξετάζει οὔτε ἀξιολογεῖ ἐπαρκῶς τὸ γεγονός ὅτι ἀκριβῶς ἡ Ζ΄ Οἰκουμ. Σύνοδος, ἡ ὁποία κατ' αὐτὸν θέτει τὶς προϋποθέσεις πού πρέπει νὰ συντρέχουν, προκειμένου νὰ εἶναι μία σύνοδος οἰκουμενική, αὐτὴ ἡ ἴδια ἀναγνώρισε τὴν Πενθέκτη ὡς Οἰκουμενική; Ἄρα ἀποκλείεται νὰ τὸ ἔπραξε ἡ Ζ΄ Οἰκουμ. Σύνοδος, προκειμένου νὰ τοποθετηθεῖ ἀπέναντι τῆς Πενθέκτης; Μήπως δηλαδὴ ἐξέτασε τὶς προϋποθέσεις αὐτὴ ἡ ἴδια; Ἐν πάσῃ περιπτώσει, γιατί νὰ μὴν ἀκολουθήσουμε μὲ ἐμπιστοσύνη τὴν Ζ΄ Οἰκουμ. Σύνοδο, ἀφοῦ εἶναι οἰκουμενική καὶ ἄρα ἀλάθητη στὶς ἀποφάσεις της;

Παρενθετική Σημείωση: Ὁ κ. Β. Γ. προφανῶς μὲ τὸν «καθορισμό» τῶν προϋποθέσεων, πού πρέπει νὰ συντρέχουν γιὰ νὰ θεωρηθεῖ μία σύνοδος Οἰκουμενική, ἐννοεῖ τὸ ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Ζ΄ Οἰκουμ. Συνόδου, προκειμένου νὰ ἀπορρίψουν τὴ σύνοδο τῆς Ἱερείας, ἔθεσαν, μάλιστα ἐρωτηματικῶς, τὰ ἐξῆς ὁρισμένα κριτήρια: «Πῶς δ' αὖ μεγάλη καὶ οἰκουμενική (= ἡ εἰκονομαχική σύνοδος Ἱερείας) ἦν οὔτε ἐδέξαντο, οὔτε συνεφώνησαν οἱ τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν πρόεδροι (= οἱ πέντε πατριάρχες), ἀλλ' ἀναθέματι ταύτην παρέπεμψαν; Οὐκ ἔσχε συνεργὸν τὸν τηρικαῦτα τῶν Ρωμαίων πάπαν ἢ τοὺς περὶ αὐτὸν ἱερεῖς (= Ρωμαϊκὴ σύνοδος), οὔτε διὰ τοποτηρητῶν αὐτοῦ, οὔτε δι' ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς, καθὼς νόμος ἐστὶ ταῖς συνόδοις· ἀλλ' οὔτε συμφρονοῦντας αὐτῇ τοὺς πατριάρχας τῆς Ἑω, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ τῆς Ἁγίας Πόλεως, ἢ τοὺς σὺν αὐτοῖς μύστας καὶ ἀρχιερεῖς...» (Mansi 13, 208-209).

Πρέπει ὁμως νὰ σημειωθεῖ ὅτι αὐτὲς οἱ προϋποθέσεις προβλήθηκαν καὶ διατυπώθηκαν στὴν Ζ΄ Οἰκουμ. Σύνοδο γιὰ τὴν ἀξιολόγηση καὶ κρίση τῆς Συνόδου τῆς Ἱερείας καὶ ὅτι δὲν καθορίστηκαν ἀπὸ αὐτὴν γενικῶς γιὰ τὸ χαρακτηρισμὸ ὁποιασδήποτε Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ παρελθόντος ἢ τοῦ μέλλοντος.

Τὴ θέση αὐτὴ ἐνισχύει καὶ τὸ γεγονός ὅτι «ὁ παπικὸς θρόνος κατὰ τὴν πρώτη περίοδο τῆς ἀμφισβητήσεως τοῦ οἰκουμενικοῦ κύρους τῶν κανονικῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου τοῦ Τρούλλου δὲν ἐπικαλέσθηκε τὶς κανονικὲς αὐθαιρέσεις ἢ παραλείψεις τοῦ βυζαντινοῦ αυτοκράτορα κατὰ τὴ σύγκληση τῆς συνόδου αὐτῆς»²⁶.

Ἐπίσης, τὴν ἀνωτέρω θέση ἐνισχύει καὶ τὸ γεγονός ὅτι «ἡ ἀναγκαιότητα τῆς προσκλήσεως καὶ τῆς ἐκπροσωπήσεως τοῦ παπικοῦ θρόνου σὲ ὁποιαδήποτε

26. ΦΕΙΔΑ ΒΛ., «Ἡ Οἰκουμενικότητα τῆς Πενθέκτης», σελ. 22.

κανονική σύγκληση Οικουμενικής συνόδου κωδικοποιήθηκε στην Ζ΄ Οικουμενική σύνοδο με τη χαρακτηριστική ἐκκλησιαστική ἀξίωση τῆς συμμετοχῆς τουλάχιστον τῶν θρόνων Ρώμης καὶ Κ/πόλεως καὶ τῆς συμφωνίας τῶν ἄλλων πατριαρχικῶν θρόνων»²⁷. Ὑπογραμμίζουμε τὸ ὅτι «κωδικοποιήθηκε» μόνις στὴν Ζ΄ Οἰκουμ. Σύνοδο καὶ ὄχι προηγουμένως. Ἐπίσης «κωδικοποιήθηκε», ἀλλὰ καὶ πάλι δὲν θεσπίστηκε, δὲν νομοθετήθηκε. Ἡ «κωδικοποίηση», λοιπόν, αὐτὴ δὲν ἦταν οὔτε κατέστη ἕνας κανόνας, ἀπόλυτος καὶ ἀπαράβατος γιὰ ὄλες τὶς περιπτώσεις. Καὶ ἐπομένως ἴσχυαν καὶ ἰσχύουν ὅσα διαπιστώσαμε καὶ αἰτιολογήσαμε σὲ προηγούμενη παρά-γραφο περὶ καθορισμοῦ καὶ θεσπίσεως κανόνων γιὰ τὴ σύγκληση, συγκρότηση, λειτουργία καὶ ἀναγνώριση Οἰκουμενικῆς Συνόδου²⁸.

Ε΄. Οἱ ἐργασίες καὶ τὸ ἔργο τῆς Πενθέκτης

Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ θὰ μπορούσαμε ἀνέτως κι ἐμεῖς οἱ νεώτεροι θεολόγοι νὰ δεχθοῦμε τὴν ἐν Τρούλλῳ Σύνοδο ὡς συνέχεια τῆς Ἑκτῆς Οἰκουμ. Συνόδου. Ἀκόμη θὰ μπορούσαμε εὐχερῶς κι ἐμεῖς νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἦλθε νὰ ἀναπληρώσει καὶ νὰ συμπληρώσει τὸ ἔργο τῆς Πέμπτης ἢ Ἑκτῆς Οἰκουμ. Συνόδου, ἢ ἀκόμη, νὰ ἐκπληρώσει ἐπιθυμία τῶν Πατέρων τῆς Ἑκτῆς καὶ νὰ ὀλοκληρώσει τὸ ἔργο τῆς. Ἄρα κατ' οὐσίαν μπορούμε καὶ πάλι νὰ δεχθοῦμε αὐτὴν ὡς συνέχεια τῆς Ἑκτῆς Οἰκουμ. Συνόδου.

Τὸ ὅτι ἡ Πενθέκτη (691) συνῆλθε μετὰ δέκα ἔτη ἀπὸ τὴν Ἑκτη (681), σημασία – ἀπὸ κανονικὴ καὶ πάλι σκοπιὰ μιλάμε – δὲν ἔχει, ὅπως εἶδαμε καὶ πιὸ μπροστὰ γιὰ ἄλλες συνόδους (π.χ. τῆς ἐν Τριδέντῳ). Γιατί δηλ. ἂν συνερχόταν μετὰ ἀπὸ ἕνα ἔτος, θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν δεχθοῦμε ὡς συνέχεια τῆς Ἑκτῆς, καὶ ἐπειδὴ συνῆλθε μετὰ δέκα ἔτη δὲν μπορούμε νὰ τὴν δεχθοῦμε;

Ἔτσι ἀντιλαμβανόμαστε πόσο δίκαιο εἶχαν οἱ παλαιότεροι ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες καὶ συγκεκριμένως ὁ Πατριάρχης Νικηφόρος Α΄ (806-829), ὅταν ἔλεγε: «Εἰ δὲ λέγουσι τινὲς κενοφωνοῦντες, ὅτι μετὰ χρόνους τινὰς τῆς Ἑκτῆς συνόδου γέγονεν ἡ τῶν κανόνων τούτων ἐκφώνησις, οὐδεὶς περὶ τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας λόγος διαπίπτει· οὐδὲ γὰρ ὁ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνος καλύει αὐτοὺς κα-

27. Ὁπ. παρ., σελ. 22.

28. Πρβλ. ΜΠΟΥΜΗ ΠΑΝ., *Κανονικὸν Δίκαιον*, Ἀθήνα 2000³, σελ. 179.

λεισθαι κανόνας τῆς Ἑκτῆς συνόδου...» (PG 100, 848A). Ἄλλωστε, ὅπως βλέπουμε καὶ ὁ Β. Γ. (β, σελ. 684), ἐπειδὴ δέχεται ὅτι «Ἡ Ζ΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδος πράγματι υἰοθέτησε τὴν ἄποψη τοῦ Ταρρασίου καὶ ἀπέδωσε τοὺς κανόνες τῆς Πενθέκτης στὴν ΣΤ΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδο», γι' αὐτὸ ἀναγκάζεται καὶ ὁ ἴδιος ἐν συνεχείᾳ νὰ σημειώσῃ τὰ ἐξῆς: «Σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἡ Πενθέκτη ἀποτελοῦσε ἀπλούστατα δευτέρη συνοδικὴ περίοδος τῆς ΣΤ΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου».

Σχετικὰ μὲ τὴν ἄποψη αὐτὴ τῆς συνεχείας τῆς Ἑκτῆς συνόδου καὶ μὲ τὸ ἔργο τῆς Πενθέκτης, θὰ μπορούσαμε ἐπιπροσθέτως νὰ διατυπώσουμε, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἔχουμε καὶ ὀρισμένες σαφεῖς ἐνδείξεις, καὶ τὴν ἐξῆς ὑπόθεση:

Νὰ δεχθοῦμε ὅτι οἱ Πατέρες τῆς ΣΤ΄ Οἴκουμ. Συνόδου ἐξέφρασαν τὴν εὐχὴ γιὰ μία περισυλλογὴ, ἐκκαθάριση κ.τ.λ. τῶν πράγματι θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, καὶ ἡ Πενθέκτη, ἡ συνέχεια τῆς Ἑκτῆς, νὰ πραγματοποιήσῃ τοῦτο, προφανῶς ἀφοῦ σὲ πολλὰ σημεία προηγήθηκε ἡ προεργασία μᾶς ἢ περισσοτέρων ἐπιτροπῶν διορισμένων ἴσως καὶ ἀπὸ τὴν ΣΤ΄ Οἴκουμ. Σύνοδο. Ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ μία σειρά ὀρισμένων γνωστῶν ἢ ἀγνώστων γεγονότων ἢ ἀπόψεων:

1) Ἡ Ζ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, καὶ συγκεκριμένως στὸν στ' κανόνα τῆς, ἀποδίδει τὸν η' κανόνα τῆς Πενθέκτης στὴν Ἑκτὴ, ὅπως δέχεται καὶ ὁ Β. Γ. (α, σελ. 217, ὑποσημ. 67).

2) Ἐπίσης ἡ ἴδια ἡ Πενθέκτη Οἴκουμ. Σύνοδος στὸν β' κανόνα τῆς μᾶς γνωστοποιεῖ γιὰ τίς τῶν «Ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος Διατάξεις», ὅτι «τὴν τῶν τοιούτων Διατάξεων προσφόρως ἀποβολὴν πεποιήμεθα». Δὲν λέει «ποιούμεθα» (ἐνεστώς), ἀλλὰ «πεποιήμεθα» (παρακείμενος = ἔχουμε κάμει). Ἄρα πιθανῶς εἶχε προηγηθεῖ κάποιος ἔλεγχος, διαλογὴ καὶ ἐπιλογή, ἀπὸ κάποια ἐπιτροπή, τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων.

3) Καὶ ὁ κ. Β. Γ. (β, σελ. 680[ἢ 4]) δέχεται ὅτι «Τὸ πιὸ πιθανὸν εἶναι τοὺς κανόνες νὰ εἶχε ἐτοιμάσῃ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ἢ ἐπιτροπὲς καὶ ἡ σύνοδος (Πενθέκτη) σὲ μία ἢ δύο συνεδρίες νὰ τοὺς ἐπικύρωσε καὶ νὰ τοὺς ὑπέγραψε». Μόνο πού ὁ κ. Β. Γ. δὲν καθορίζει ποιὸς ἀνέθεσε στὶς ἐπιτροπὲς αὐτὲς τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς προετοιμασίας.

Ἴσως ἀκόμη περαιτέρω θὰ μπορούσε κάποιος νὰ διατυπώσῃ τὴν ὑπόθεση ὅτι ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ ἰδέα γιὰ τὸ «ξεκαθάρισμα» καὶ τὴν ἐπικύρωση τῶν διαφόρων ἰ. κανόνων εἶχε ἐκφραστεῖ ἤδη ἀπὸ τὴν Πέμπτη Οἴκουμ. Σύνοδο καὶ γι' αὐτὸ οὔτε ἡ Πέμπτη ἐξέδωσε κανόνες, ἀλλὰ ἀνέβαλε τὸ θέμα αὐτό. Γι' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση μᾶς δίνει ἀφορμὴ καὶ αὐτὴ ἡ ὀνομασίᾳ Πενθέκτη, ἡ ὁποία καὶ κατὰ

τήν κατωτέρω σημαντική *μαρτυρία-γνώμη* όφείλεται στην έξης αίτια: «Λέγεται δέ ή τοιαύτη πενθέκτη, έπέπειρε την πέμπτην και την έκτην, τας άγίας συνόδους, έπεκύρωσε και τό ένδέον αύταις όσον εις κανόνων έκθεσιν άνεπλήρωσεν»²⁹.

Ίσως, λοιπόν, ή πρόταση «τό ένδέον αύταις... άνεπλήρωσεν» νά ύποκρύπτει και την έκφραση μιās τέτοιας έπιθυμίας ή άναγκαιότητας έκ μέρους (τών) Πατέρων τής Ε΄, όπως και τής ΣΤ΄ Οίκουμ. Συνόδου.

Τέλος, θα μπορούσε κανείς νά ύποθέσει ότι αύτή ή άνάγκη για μία έπίσημη έκκαθάριση και συγκέντρωση των ί. κανόνων έγινε αισθητή ήδη και από την έποχή τής Δ΄ Οίκουμ. Συνόδου. Πράγματι ή σύνοδος αύτή φαίνεται ότι έκπλήρωσε κάποιο διάχυτο αίτημα των χριστιανών για τή δημιουργία κάποιας συλλογής. Γι΄ αυτό διακήρυξε στον α΄ κανόνα της: «Τους παρά των άγιών Πατέρων καθ΄ έκάστην σύνοδον άχρι του νυν έκτεθέντας κανόνας κρατείν έδικαιώσαμεν». «Έκράτυνε», έδωσε κράτος-ισχύ, γενικώς σε κανόνες προγενέστερων συνόδων, χωρίς όμως νά έχει προβεί προηγουμένως στην άπαραίτητη έκκαθάριση ή διόρθωση τουλάχιστον μερικών έξ αύτων, ώστε νά μπορεί νά τους δώσει και τό άπαραίτητο οίκουμηνικό-καθολικό κύρος και την αυθεντία.

Για τους λόγους αυτούς, λοιπόν, περιορίζεται νά διακηρύξει, ότι τους «κρατύνει», τους δίνει ισχύ, δύναμη, αλλά όχι αυθεντία και κύρος, πράγμα τό όποιο πράττουν ή Πενθέκτη και ή Ζ΄ Οίκουμ. Σύνοδος, έφ΄ όσον βεβαίως είχε πραγματοποιηθεί έν τώ μεταξύ ή έκκαθάριση και ό καθορισμός των θείων και ιερών κανόνων. Γι΄ αυτό και ή μέν Πενθέκτη στον β΄ κανόνα της όρίζει «μένειν βεβαίους και άσφαλείς» («έπισφραγίζει») και άπαγορεύει τό «παραχαράπτειν» τους όριζόμενους από αύτην κανόνες, ή δέ Ζ΄ Οίκουμ. Σύνοδος τους χαρακτηρίζει «θείους» και «άσπασίως τους ένστερνίζεται» (α΄ κανόνας).

Άς αφήσουμε όμως τά περι των άλλων συνόδων και άς έλθουμε στο θέμα μας, στο έργο τής Πενθέκτης. Ότι ή άνωτέρω διαδικασία και έρμηνεία των έργασιών των Πέμπτης-Έκτης-Πενθέκτης Οίκουμ. Συνόδων, την όποία προτείνουμε, είναι λίαν πιθανή, φαίνεται και από τό γεγονός, τό όποιο αναφέρει και ό Β. Γ. (α, σελ. 225) και σύμφωνα με τό όποιο: «Η Σύνοδος ... του 787 (ή Ζ΄), ένω θα άνέμενε κανείς νά αριθμήσει ως Έβδόμη τή β΄ έν Τρούλλα (του 691) και ή ίδια νά αυτοχαρακτηρισθεί ως Όγδόη, δέχθηκε ότι ή ίδια είναι ή

29. Βλ. *Σύνομις Χρονική*, συγγραφέισα, πιθανώς κατά τον ΙΓ΄ αιώνα, έκδ. Σάθα Κ., *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη*, τόμ. 7ος, Βενετία 1894, σελ. 115. Πρβλ. ΜΗΤΡΟΠ. ΣΟΥΗΔΙΑΣ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ, *Ίστορική Είσαγωγή*, σελ. 284, σημ. 7, ή Β. Γ., α, σελ. 226, ύποσημ. 88.

Ἐβδόμη, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συναριθμηθεῖ τὶς Συνόδους α΄ καὶ β΄ ἐν Τρούλλῳ ὡς τὴν Ἑκτη Οἰκουμενική», δηλαδή ὡς μία Σύνοδος ἢ μᾶλλον ὡς *ἐνιαία*».

Γιὰ τὴν Ζ΄ Οἰκουμ. Σύνοδο, λοιπόν, ἡ Πενθέκτη «ἀποτελοῦσε στὴν πραγματικότητα δευτέρα συνοδική περίοδο τῆς Ἑκτης Οἰκουμενικῆς» Συνόδου, ὅπως γράφει καὶ ὁ Β. Γ. (α, σελ. 229). Καὶ ἐμεῖς προσθέτουμε, διερωτώμεθα καὶ ρωτᾶμε: Ποιὸς λόγος, λοιπόν, ἐμποδίζει τὸ νὰ μὴ δεχθοῦμε καὶ ἐμεῖς αὐτὴν τὴν ἄποψη τῆς Ζ΄ Οἰκουμ. Συνόδου; Τὴν ἄποψη ἀντιθέτως αὐτὴ ἐνισχύει καὶ τὸ ἐξῆς ἑορταστικὸ-λειτουργικὸ γεγονός τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅπως ὀρθῶς σημειώνει πάλι ὁ Β. Γ. (α, σελ. 222, ὑποσημ. 78): «Στὸ ὀρθόδοξο Ἑορτολόγιο ὑπάρχουν δύο ἑορτάσιμες ἡμέρες πρὸς τιμὴ τῆς ΣΤ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τῶν Πατέρων αὐτῆς. Εἰδικότερα: α) στὶς 23 Ἰανουαρίου ἑορτάζεται ἡ μνήμη τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἔκτης συνόδου, τῆς καθελούσης τοὺς λέγοντας ἐν θέλημα ἔχειν τὸν Χριστὸν καὶ μέ-τὰ σάρκωσιν· ἐγένετο δὲ αὕτη ἐπὶ Κωνσταντίνου Πωγωνάτου, τοῦ πατρὸς Ἰουστινιανοῦ τοῦ ρινοτιμήτου ἐν Κωνσταντινουπόλει· καὶ β) στὶς 14 Σεπτεμβρίου (ἡ ἑορτὴ τελεῖται τὴν πρώτη Κυριακὴ μετὰ τὴν ὕψωσιν) ἑορτάζεται ἡ μνήμη τῶν ἁγίων Πατέρων, τῶν συνελθόντων ἐν τῇ Ἁγίᾳ καὶ Οἰκουμενικῇ ἕκτη συνόδῳ..., ἧτις ἐπὶ Κωνσταντίνου συνηθροίσθη, ἡ δὲ τῶν κανόνων ἔκδοσις ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ υἱοῦ (αὐτοῦ) γέγονε».

ΣΤ΄. Κανονικὲς ἀρχὲς καὶ μερικὲς προσωπικὲς ἐκδοχὲς

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἃς μᾶς ἐπιτραπεί νὰ δώσουμε τὸ λόγο καὶ σὲ εἰδικότερες –ἐπὶ μέρους παρατηρήσεις ἐπὶ ὀρισμένων θέσεων– σημειῶν τοῦ α΄ βιβλίου τοῦ κ. συναδέλφου: Θὰ θέλαμε κατ’ ἀρχὰς νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι ὀφείλουμε νὰ θέτουμε ἢ (καὶ) νὰ ἀκολουθοῦμε κάποιες ἀρχὲς κατὰ τὴν ἔρευνα καὶ διαπραγματευση ἑνὸς θέματος, οἱ ὁποῖες θὰ εἶναι σχετικὲς μὲ τὸ ἀντικείμενό μας ἢ ἀκόμη μὲ τὴν εἰδικότητα καὶ τὴ σκοπία, στὴν ὁποία ἐντάσσουμε ἢ ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξετάζουμε τὸ θέμα μας. Ὅταν δὲν ὑπάρχουν ὀρισμένες ἀρχὲς σχετικὲς μὲ τὴν εἰδικότητα ἀπὸ τὴν ὁποία ἐκκινοῦμε ἢ βάσει τῶν ὁποίων ἐρευνοῦμε ἓνα θέμα, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ περιπίπτουμε σὲ ἀντιθέσεις καὶ ἀνακολουθίες. Ἔτσι:

α) Στὴ μελέτη α, σελ. 193-194, ὁ Β. Γ. σημειώνει: «Ἄς μὴ λησμονοῦμε ὅτι ἡ ἴδια ἡ Πενθέκτη ἐξίσωσε ὡς πρὸς τὸ κῆρος καὶ τὴν αὐθεντία αὐτῶν τοὺς κανόνες τῶν Τοπικῶν συνόδων καὶ τοὺς κανόνες τῶν Πατέρων μὲ αὐτοὺς τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων...».

Ἐμεῖς γιὰ μεγαλύτερη ἀκριβολογία ἀπὸ κανονικῆς πλευρᾶς θὰ λέγαμε:

1) κῦρος και ἀυθεντία εἶναι τὸ ἴδιο. Μόνο κῦρος και ἰσχὺς εἶναι διαφορετικά³⁰.

2) Ἡ Πενθέκτη δὲν ἐξίσωσε αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ὅλους τοὺς κανόνες, Οἰκουμενικῶν και τοπικῶν συνόδων, ἀδιαφόρως. Μόνον ἀπὸ τὴ στιγμή πού τοὺς υἰοθέτησε (ὅσους υἰοθέτησε), ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή ἀπέκτησαν τὸ ἴδιο κῦρος μὲ τοὺς κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων και οἱ ἐπικυρωθέντες κανόνες τοπικῶν συνόδων και Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας³¹.

3) Ἀλλὰ τὸ ἀδυσώπητο ἐρώτημα πού προβάλλει εἶναι: Πῶς και μὲ ποιὸ δικαίωμα ἢ μὲ ποιά ἀυθεντία «ἡ Πενθέκτη ἐξίσωσε ὡς πρὸς τὸ κῦρος ... τοὺς κανόνες τῶν τοπικῶν συνόδων ... μὲ αὐτοὺς τῶν Οἰκουμενικῶν», ἀν δεχθοῦμε ὅτι ἡ ἴδια δὲν ἦτο Οἰκουμενική, ὅπως θέλει ὁ κ. Β. Γ. ;

β) Ἐπίσης πιὸ κάτω ἐπαναλαμβάνει (Β. Γ., α, σελ. 237): «Ἀπὸ τὸν τρόπο πού καταχωρίζει τοὺς συνοδικοὺς κανόνες, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ συμπεράνει ὅτι ἡ Πενθέκτη (: α/) . . . δὲν διαφοροποιῶσε, ὡς πρὸς τὸ κῦρος τους και τὴν ἀυθεντία, τοὺς κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀπὸ αὐτοὺς τῶν Τοπικῶν».

Εἶπαμε και προηγουμένως και ἐπαναλαμβάνουμε κι ἐδῶ μὲ ἄλλα λόγια: Δὲν μπορούμε νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι ἡ Πενθέκτη δὲν διαφοροποιῶσε ὡς πρὸς τὸ κῦρος τοὺς κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀπὸ αὐτοὺς τῶν Τοπικῶν, ἀλλὰ ὅτι ἐμεῖς δὲν μπορούμε μεταξύ τους νὰ τοὺς διαφοροποιήσουμε ἀπὸ τὴ στιγμή πού και οἱ κανόνες τῶν τοπικῶν συνόδων υἰοθετοῦνται ἀπὸ μία Οἰκουμενική σύνοδο και περιβάλλονται μὲ τὸ κῦρος της.

γ) Ὁ Β. Γ., α, σελ. 195 παρατηρεῖ: «Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς βεβαιότητάς του (τοῦ Ταρασίου, περὶ τῶν εἰκόνων) ἦταν νὰ παρασύρει τόσο τὴν Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδο ὅσο και τὸν πάπα Ἀδριανὸ σὲ ἐσφαλμένες ἐκτιμήσεις». Ἐδῶ θὰ μπορούσαμε νὰ παρατηρήσουμε μὲ ἀπορία: Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τί εἶδους οἰκουμενική ἦταν ἡ Ζ' Οἰκουμ. Σύνοδος και τί εἶδους ἀλάθητο εἶχε και αὐτὴ και ὁ Πάπας (κατὰ τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς), ὅταν ἕνας ἄνθρωπος (ἔστω Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης) μπόρεσε νὰ παρασύρει και ὀλόκληρη Οἰκουμ. Σύνοδο και ἕναν Πάπα σὲ ἐσφαλμένες ἐκτιμήσεις, τ.ἔ. σὲ λάθη;

δ) Ἀνάλογα ἐρωτήματα δημιουργοῦνται και γιὰ ὀρισμένες ἀπὸ τὶς κατωτέρω ἐκτιμήσεις τοῦ κ. Β. Γ., οἱ ὁποῖες μᾶλλον διακατέχονται ἀπὸ κάποιον ὑποκει-

30. Περισσότερα βλ. ΜΠΟΥΜΗ ΠΑΝ., *Τὸ κῦρος και ἡ ἰσχὺς τῶν ἱερῶν κανόνων. Αὐθεντικότητα και λειτουργικότης τῶν ἱερῶν κανόνων*, Ἀθήνα 2000⁵, σελ. 8 ἐξ. και 17 ἐξ.

31. Πρβλ. ΜΠΟΥΜΗ ΠΑΝ., *Κανονικὸν Δίκαιον*, σελ. 24 ἐξ. και 64 ἐξ.

μενισμό. Έτσι ο Β. Γ., σελ. 219 γράφει: «Καμμιά περίπτωση δὲν ὑπῆρχε, κατὰ τὴ γνώμη μας, νὰ δεχόταν ἡ Ρώμη τὸν λστ' κανόνα τῆς Πενθέκτης³², ἀκόμη καὶ ἂν εἶχαν μετὰσχει σ' αὐτὴ ἐξουσιοδοτημένοι λεγάτοι ἢ ἀποκρισάριοι τοῦ Πάπα καὶ εἶχαν ὑπογράψει τὶς ἀποφάσεις της...». Καὶ συνεχίζει: «Ἡ ἄποψη (διαφόρων συγγραφέων) ὅτι ἡ Ρώμη ἀποδέχθηκε στὴν Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τὸν Οἰκουμενικὸ χαρακτήρα τῆς Πενθέκτης καὶ τῶν κανόνων της δὲν μὲ βρῖσκει σύμφωνο. Ὅτι ἡ Ρώμη δὲν δέχθηκε ποτὲ τὴν Πενθέκτη ὡς Οἰκουμενικὴ Σύνοδο ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι δὲν συμμορφώθηκαν πρὸς τοὺς κανόνες αὐτῆς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι καταδίκασαν ὠρισμένες δικές της παραδόσεις».

Μὲ ἀφορμὴ τὰ ἀνωτέρω θὰ θέλαμε νὰ παρατηρήσουμε κι ἐμεῖς:

1) Ἐπαληθεύεται τὸ λεχθὲν ὅτι εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ ὑποκειμενικὲς οἱ ἀνωτέρω «γνώμες» - «ἀπόψεις», ἀφοῦ ὑπάρχει καὶ ἀσυμφωνία μετὰξὺ τῶν διαφόρων συγγραφέων (τοῦ κ. Β. Γ. καὶ ἄλλων).

2) Τὰ προβαλλόμενα ἐπιχειρήματα, νομίζουμε, εἶναι ἀπὸ πολὺ ἀσθενῆ ἕως ἐσφαλμένα: Παραδείγματος χάριν ὁ ἰσχυρισμὸς - συλλογισμὸς, ὅτι ἡ Ρώμη δὲν συμμορφώθηκε (τουλάχιστον μέχρι τώρα) πρὸς κανόνες τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου καὶ ἄρα δὲν δέχθηκε ποτὲ³³ τὴν Πενθέκτη ὡς Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, δὲν εἶναι οὔτε ἰσχυρὸς, οὔτε λογικὸς. Ἀπλούστατα τὸ ὅτι ἕνας πιστὸς ἢ ἕνα τμῆμα πιστῶν δὲν συμμορφώνεται, δὲν ἀκολουθεῖ, μία ἐντολὴ τῆς Ἁγ. Γραφῆς, εἴτε ἐξ ἀδυναμίας, εἴτε ἐξ ἀμελείας, εἴτε ἐξ ἀγνοίας, εἴτε καὶ ἐξ ἀντιθέσεως, δὲν σημαίνει, νομίζουμε, ὅτι δὲν δέχεται τὴν Ἁγ. Γραφὴ ὡς θεία καὶ θεόπνευστη, ἢ πολὺ περισσότερο ὅτι πράγματι δὲν εἶναι θεία καὶ θεόπνευστη.

Ἔτσι κατ' ἀναλογίαν πρέπει νὰ τονίσουμε: Τὸ ὅτι δὲν τηρήθηκαν ὅλοι οἱ κανόνες μέχρι σήμερα στὴν πράξη ἀπὸ τὴ Ρώμη, αὐτὸ γιὰ τὸ Κανονικὸ Δίκαιο δὲν ἔχει σημασία. Τὸ ὅτι ἕνας κανόνας δὲν ἐφαρμόζεται γιὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἔχει τὸ κῦρος καὶ τὴν αὐθεντία του ἢ ὅτι τὸ ὄργανο πού τὸν θέσπισε δὲν ἔχει ἢ χάνει τὴν αὐθεντία καὶ τὸ κῦρος του. Τὸ ὅτι ἕνα διάστημα ἢ σὲ ἕνα τόπο ἕνας κανόνας δὲν ἐφαρμόζεται κατ' οἰκονομία ἢ

32. Ὁ κανόνας αὐτὸς ὀρίζει τὰ περὶ τῶν πρεσβείων τῶν θρόνων Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων (βλ. ΡΑΛΛΗ - ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα*, τόμ. Β', σελ. 387).

33. Ἴσως δὲν τὴν δεχόταν μέχρι χθὲς - γιὰτὶ σήμερα ἄρχισαν νὰ τὴν δέχονται καὶ νὰ θεμελιώνουν τὶς διατάξεις τοῦ Κώδικα τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν στοὺς κανόνες τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου. Περισσότερα βλ. στὸ ΓΚΑΒΑΡΑΙΝΑ Γ., *Ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ τὸ νομοθετικὸ της ἔργο*, ἐκδ. Ἐκδ. «Ἐπέκταση» Κατερίνη 1988, σελ. 119 ἐξ.

ἀπὸ ἀδυναμία ἢ ἀπὸ διαφωνία καὶ δὲν ἰσχύει, τὸ ὅτι δηλ. δὲν τίθεται σὲ ἐφαρμογή καὶ σὲ ἰσχύ, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι παύει νὰ εἶναι ὀρθός, νὰ ἔχει τὸ κῦρος του. Ἰσως κάποτε καὶ ἐκεῖ γίνει δεκτὸς καὶ «ἰσχυρός».

ε) Παρομοίως, καὶ ἡ ὑποσημ. 69 τῆς σελ. 219 (τοῦ Β. Γ., α) παρουσιάζει ὑποκειμενικά, κατὰ τὴ γνώμη μας, συμπεράσματα, ὅταν λέει: «Ἡ Πενθέκτη ἐπικύρωσε καὶ δύο Τοπικὲς συνόδους τῆς Β. Ἀφρική, τὴ σύνοδο τῆς Καρχηδόνος (255) καὶ τὴ σύνοδο τῆς Καρθαγένης (419). Καὶ οἱ δύο αὐτὲς σύνοδοι ἐμφοροῦνταν ἀπὸ ἀντιπαπικὸ πνεῦμα, οἱ δὲ ἀποφάσεις τους ἦσαν ἀντίθετες πρὸς τὴν πράξη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός καὶ μόνο ἡ Πενθέκτη δίνει τὴν ἐντύπωση ἀντιπαπικῆς Συνόδου».

Νομίζουμε ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐνδεχόμενης ὑποκειμενικότητας ἡ ἀνωτέρω παρατήρηση ἐμφανίζει καὶ μία ἀσάφεια ὡς πρὸς τὴ σκοπιμότητα ἢ καὶ πραγματικότητα τῆς θέσεως. Ὁ κ. Β. Γ. θέλει πράγματι νὰ κατηγορήσει τὶς Συνόδους Καρχηδόνος, Καρθαγένης καὶ Πενθέκτης ὡς ἀντιπαπικὲς; Καὶ ποῦ βασίζεται ἡ καὶ γιὰ ποιὸ λόγο; Καὶ τί νόημα ἔχει ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός; Καὶ στὸ κάτω-κάτω, τί κακὸ ἔπραξαν, ἂν τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐμφοροῦνταν καὶ ὁ σκοπὸς τους ἦταν νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ ἐπιβάλουν τὸ ὀρθὸ ὡς πρὸς ὀρισμένες παπικὲς θέσεις; Ἡ μήπως θέλει νὰ δικαιολογήσει (ἢ ἀντιθέτως καὶ νὰ κατηγορήσει τὴ Ρώμη) γιὰ τὴ μὴ ἄμεση ἀποδοχὴ τῆς Πενθέκτης Συνόδου;

στ) Ἐπίσης, δὲν μποροῦμε ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ νὰ λέμε: «Ἐπομένως εἶχε λόγους ὁ Ἀδριανὸς (Πάπας) νὰ ἀποδεχθεῖ τὸν πβ' κανόνα (γιὰ τὴν ἐξικόνιση τοῦ Ἰ. Χριστοῦ), ὡς κανόνα τῆς Ἐκκλησίας» (Β. Γ., α, σελ. 218), καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ λέμε ἐν συνεχείᾳ: «Θεωροῦμε ἀπίθανο νὰ εἶχε ἀποδεχθεῖ ὁ Ἀδριανὸς τὴν Πενθέκτη καὶ τοὺς 102 κανόνες τῆς, ὀρισμένοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους καταδίκασαν ἐπίσημες θέσεις τῆς Ἐκκλησίας του» (Β. Γ., α, σελ. 218). Αὐτά, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, δηλώνουν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικότητα καὶ μιὰ ἀντιφατικότητα τόσο τοῦ γράφοντος ὅσο καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ.

ζ) Ἐπίσης, ἂν δὲν κάνουμε λάθος, ἀντιφατικότητα πρὸς τὰ ἀνωτέρω ὑποδηλώνουν καὶ ὅσα λέγει ὁ Β. Γ. στὸ α, σελ. 218-219, ὑποσημ. 68: «Δὲν χωρεῖ ἀμβολία ὅτι ἡ συμφωνία Ταρασίου μὲ τὸν Ἀδριανὸ καὶ τὴ σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας του ἀφοροῦσε στὴν πίστη τοῦ Ταρασίου γιὰ τὶς ἱερὲς εἰκόνες καὶ ὄχι γιὰ τὸν πβ' κανόνα καὶ τὴ σύνοδο ποὺ τὸν ἐξέδωσε».

η) Καὶ νομίζουμε ὅτι στὴ συνέχεια ὁ κ. συνάδελφος φθάνει πολὺ στὰ ἄκρα, ὅταν λέει: «Ἀλλὰ καὶ στὴν περίπτωσι, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ἀδριανὸς συνειδητὰ ἀποδεχόταν τοὺς κανόνες τῆς Πενθέκτης ὡς κανόνες τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης

ἀποδέχθηκε τὸν οἰκουμενικὸ χαρακτῆρα τῶν κανόνων τῆς Πενθέκτης καὶ ὅτι ἐμμέσως ἀναγνώρισε καὶ τὴν οἰκουμενικότητα τῆς συνόδου ποὺ τοὺς ἐξέδωσε». Καὶ τίθεται τὸ ἐρώτημα: Γιατί φθάνει σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα;

θ) Ἐπίσης, νομίζουμε ὅτι ἀσυνέχεια πρὸς τὰ προηγούμενα καὶ ἀνακολουθία παρουσιάζουν καὶ τὰ ἐν συνεχείᾳ ἀμέσως λεγόμενα: «Ποτὲ ἀπόφαση πάπα, ἢ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη, ἢ ὄλων μαζί τῶν πατριαρχῶν ἢ καὶ συνόδου, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχει τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα Οἰκουμενικῆς, δὲν δεσμεύει τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἂν δὲν ἐκφράζει τὴ συνείδηση τοῦ ἀνά πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πληρώματος αὐτῆς».

Αὐτό, διερωτᾶται κανεὶς, τί σχέση ἔχει μὲ τὰ προηγούμενα ἀπὸ τὸν ἴδιο πάλι λεγόμενα; Καὶ γιατί τὸ παραθέτει, ἀφοῦ ἄλλοῦ μάλιστα λαμβάνει ὑπ' ὄψη του τόσο πολὺ τὴν παρουσία ἢ τὴν ἐκπροσώπηση ἢ ἔστω τὴν ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναγνώριση ἐκ μέρους τοῦ Πάπα μιᾶς Συνόδου, γιὰ νὰ ὀνομαστεῖ Οἰκουμενική;

ι) Ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ μὲ ἀφορμὴ τὰ ἀνωτέρω θὰ λέγαμε νὰ σημειώσουμε κι ἐδῶ τὰ ἑξῆς: Ἐπειδὴ μετὰ τὴ σύγκληση μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀκολουθεῖ ἢ ἀποδοχὴ αὐτῆς ἀπὸ τὸ πλῆρωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπικυρώνεται, ἔστω καὶ ἐμμέσως, ἢ οἰκουμενικότητά της ἀπὸ μία μεταγενέστερη (Οἰκουμενικὴ) Σύνοδο, καὶ ἐπειδὴ ἢ ὄντως Οἰκουμενικὴ Σύνοδος εἶναι αὐθεντικὴ καὶ ἀλάθητη, γι' αὐτὸ ἐκφράσεις ὅπως: «Τὸ κῦρος καὶ ἡ αὐθεντία τῶν κανόνων δὲν ἐξαρτῶνται εἰδικὰ ἀπὸ τὴν «ἐκδοῦσα ἀρχή», ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴ τους ἢ μὴ ἀπὸ τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία» (Β. Γ., α, σελ. 229) δὲν εὐσταθοῦν ἢ τουλάχιστον δὲν ἀκριβολογοῦν, ἀλλὰ συγγέουν τὰ πράγματα. Π.χ., ἂν ἓνα τμῆμα τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας δυσανα-σχετεῖ γιὰ ἓνα κανόνα (π.χ. ἠθικῆς), ἔπεται ὅτι ὁ κανόνας αὐτὸς δὲν θὰ γίνῃ δεκτός, ἂν καὶ ἔχει θεσπιστεῖ ἀπὸ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο; Τότε ... καταλαβαίνουμε «τί ἔχει νὰ γίνῃ;»

Πι' αὐτὸ εἰδικὰ γιὰ τοὺς κανόνες - ἐντολές τῆς Ἐκκλησίας μεγάλη βαρῦτητα γιὰ τὸ κῦρος τους καὶ τὴν αὐθεντία τους ἔχει ὅπωςδήποτε ἢ «ἐκδοῦσα ἀρχή». Ἄπαξ καὶ μία Σύνοδος, ἢ Σύνοδος, ἀναγνωριστεῖ ὡς Οἰκουμενικὴ, τότε αὐτομάτως καὶ ἀναγκαιῶς ἀναγνωρίζεται καὶ ἡ οἰκουμενικότητα τῶν ἰ. κανόνων της καὶ ἡ αὐθεντικοτητά τους καὶ ἡ ὀρθότητά τους. Ἄλλιῶς καὶ ἡ ἐν λόγῳ σύνοδος δὲν θὰ ἦταν ἀλάθητη, καὶ ἐπομένως, οὔτε οἰκουμενικὴ, οὔτε ὀρθόδοξη³⁴. Ὁ κα-

34. Σχετικὴ καὶ διαφωτιστικὴ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι καὶ ἡ παρατήρηση τοῦ ἀρχιμ. Παρθενίου Πολάκη («Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ ὁ κόσμος τῶν βαρβάρων», Ἐπιστημονικὴ Ἐπε-

θηγητής Ίω. Καρμίρης έγραφε: «Η άποδοχή Συνόδου τινός ως οικουμενικής συνεπάγεται την άποδοχήν αυτής και ως άλαθήτου»³⁵.

ια) Περαιτέρω, άλλη μάλλον άθμεμλίωτη πρόταση είναι και η έξης: Γράφει ό Β. Γ. (α, σελ. 229, ύποσ. 98): «Άς σημειωθεί ότι η Πενθέκτη άρνήθηκε ότι οι (λεγόμενοι) κανόνες τών άγιών Άποστόλων είναι έργο τών Άποστόλων».

Έπί του προκειμένου θα μάς επιτρέψει να θέσουμε τó έρώτημα:

1) Άπό ποϋ συμπεραίνει ό κ. συνάδελφος ότι «άρνήθηκε» η Πενθέκτη Οίκουμ. Σύνοδος την άποστολικότητα τών Άποστολικών κανόνων; Μήπως από την έκφραση «παραδοθέντας ήμιν όνόματι τών ... Άποστόλων» και από τó ότι πολλοί λένε (άπό τó μοναχό Λαυρέντιο Valla και ύστερα) ότι οι κανόνες αυτοί δέν είναι έργο τών Άγ. Άποστόλων; Τó έπιχείρημα όμως αυτό δέν είναι ισχυρό. Έν πρώτοις, ότι δέν έγράφησαν από τούς άποστόλους ή ότι δέν έτέθησαν ύπ' όψιν τους, όπως τουλάχιστον είναι σήμερα γνωστοί, μπορεί να γίνει δεκτό από τó γεγονός ότι δέν συμπεριελήφθηκαν και στην Άγία Γραφή. Ότι όμως οι κανόνες αυτοί πράγματι αντιπροσωπεύουν προφορική διδασκαλία και έντολές τών άποστόλων, οι όποιες καταγράφηκαν από τούς μαθητές τους και τούς διαδόχους τους, δέν μπορούμε να τó άποκλείσουμε.

Έτσι, και με αυτήν την προϋπόθεση η έννοια της έκφράσεως τού β' καν. της Πενθέκτης «παραδοθέντας όνόματι τών ... Άποστόλων» και ό σκοπός της μπορεί να είναι κάλλιστα βαθύτερος. Να θέλει δηλαδή να διακηρύξει, ή και να προλάβει, τó έξης: Και εάν ύποτεθεί ότι κάποτε κάποιος κανόνες από τούς 85 ήθελαν άποδειχθεί ότι δέν είναι γνήσιοι, κατά λέξη, κανόνες τών Άποστόλων, και πάλι πρέπει να θεωρούνται ως επικυρωμένοι από την Πενθέκτη Οίκουμ. Σύνοδο και άρα αυθεντικοί. Δίνουμε αυτή την έννοια - έξηγήση στη λέξη «όνόματι», γιατί εάν ό κανόνας έλεγε ότι επικυρώνουμε «τούς άποστολικούς» κανόνες και άποδεικνύοταν ότι μερικοί από αυτούς δέν είναι πράγματι άποστολικοί, θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος ότι τότε παύει να ισχύει γι' αυτούς η επικύρωσή τους από την Πενθέκτη Οίκουμ. Σύνοδο.

τηρίς της Θεολογικής Σχολής τού Άριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Α' [1953], σελ. 478, ύποσημ. 1), την όποία έπαναλαμβάνει και ό Μητροπολίτης Σάρδεων Μάξιμος: «Έκ τών Άσομομνιονιστών ίδια ό Μ. Jugie, (*Le schisme byzantin*, σ. 11 έ.), καταδικάζει τόν κανόνα τούτον (κη' της Δ' Οίκουμ. Συνόδου) ως αίρετικόν, χωρίς, προφανώς, να τολμήση να προχωρήση εις τó λογικόν συμπέρασμα, ότι και η έν Χαλκηδόνι Σύνοδος, θεσπίσασα τόν κανόνα, είναι αίρετική» (*Τό Οίκουμ. Πατριαρχείον έν τη Όρθοδόξω Έκκλησία. Ιστορικοκανονική μελέτη*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 213, ύποσημ. 1).

35. ΚΑΡΜΙΡΗ Ιω., Όρθόδοξος Έκκλησιολογία, σελ. 677.

Ἐπομένως ὁ β' καν. τῆς Πενθέκτης μὲ αὐτὴν τὴν ἔκφραση θέλει νὰ προλάβει καὶ νὰ διαφυλάξει τὸ κῦρος ὅλων ἀδιακρίτως τῶν φερομένων ἐπ' ὄνοματι τῶν ἀποστόλων κανόνων γιὰ κάθε περίπτωση καὶ γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο.

2) Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτὰ θὰ θέλαμε νὰ ρωτήσουμε: Γιατί ἐπικαλεῖται τὴν κατ' αὐτὸν «μαρτυρία» τῆς Πενθέκτης Συνόδου, ἐφ' ὅσον δὲν τὴν δέχεται ὡς οἰκουμενικὴ καὶ ἄρα οὔτε ἀλάθητη;

Ζ' Ἐπίμετρον: Παρατηρήσεις σέ (ὀρισμένες) μετέωρες ἀπόψεις

ιβ) Ἄς μᾶς ἐπιτραπεῖ ὅμως νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ ὀρισμένες ἀκόμη μετέωρες γνῶμες καὶ αἰωρούμενες ἀντιφάσεις, ὄχι γιὰ ἄλλο λόγο, ἀλλὰ γιὰ νὰ κατοχυρώσουμε ἀκόμη καλλίτερα τὰ πράγματα τὰ ἔχοντα σχέση μὲ τὴν οἰκουμενικότητα - αὐθεντικότητα τῆς Πενθέκτης.

Ἔτσι, ὁ Β. Γ. (α, σελ. 234) λέει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, μᾶλλον προχείρως: «Ἄλλ' οὔτε πρέπει (δική του ἢ ὑπόθεση) νὰ προηγήθηκε ἀξιόλογη προεργασία, πράγμα ἀπαραίτητο γιὰ ἓνα τόσο σοβαρὸ ἔργο, μὲ ἀποτέλεσμα ...» (καὶ μιλάει γιὰ τὴ συγκέντρωση προηγουμένων κανόνων καὶ ἐπικύρωση ἀπὸ τὸν β' καν. τῆς Πενθέκτης). Ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ ὁ ἴδιος δέχεται καὶ μάλιστα παραθέτει τμῆμα ἔργου τῆς Πενθέκτης, ἐφ' ὅσον γράφει: «Μὲ τὸν ἰστ' κανόνα τῆς (ἢ Πενθέκτη) ἀκύρωσε τὸν ιε' τῆς Νεοκαισαρείας καὶ μὲ τὸν κθ' τὸν μα' τῆς Καρθαγένης» (Β. Γ., α, σελ. 234). Ἐπίσης ὁ ἴδιος στὴ σελ. 235, ὑποσημ. 108 καὶ 109 ἀναφέρει πλείστες ὅσες περιπτώσεις κανόνων, ἀκολουθώντας καὶ τὸν Μητροπολίτη Σουηδίας Παῦλο καὶ τὸν καθηγητὴ Σπ. Τρωϊάνο, ὅπου καταδεικνύεται σύντομη προεργασία ἢ ἐργασία ἐπὶ τῶν ἐπικυρωθέντων ἢ θεσπισθέντων κανόνων.

Ἄλλ' ἐκτὸς ἀπὸ τίς μαρτυρίες αὐτὲς ἐμεῖς θὰ εἴχαμε νὰ ἀναφέρουμε καὶ τὰ ἐξῆς σχετικὰ, ἀποσπῶντες αὐτὰ ἀπὸ τὸ βιβλίο μας *Οἱ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ Κανόνος τῆς Ἁγ. Γραφῆς*, Ἀθῆναι 1986 (σελ. 62-63): «Εἴτε προέβη ἢ Πενθέκτη Οἰκουμ. Σύνοδος εἰς ὅλας τὰς ἐπὶ μέρους σχολαστικὰς ἐνεργείας, (ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς προεργασίας), εἴτε ὄχι, ἢ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι τὴν ἀδιαμφισβήτητον καὶ ἀποφασιστικὴν σημασίαν (στὴν ἐπικύρωση) ἔχει ἢ ἐνέργεια τοῦ καθοδηγοῦντος τὴν Ἐκκλησίαν Ἁγ. Πνεύματος ... Δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν ἔχει μεγάλην σημασίαν καὶ τὸ ἐὰν ἐπὶ παραδειγματι οἱ Πατέρες ἐπεκύρωσαν συλλήβδην ἢ ἀθρόως ἢ κατόπιν ἐνδελεχοῦς ἐρεῦνης τοὺς ἰ. κανόνας».

ιγ) Σχετικὰ μὲ τὰ ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ πάλι, δυστυχῶς, χωρὶς ἐπαρκῆ βάσανο καὶ προσοχὴ γράφει ὁ Β. Γ. (α, σελ. 234): «Θὰ μοροῦσε ἀκόμη κανεῖς νὰ

μιλήσει ἐκτὸς ἀπὸ ἀσάφειας καὶ γιὰ παραλείψεις (τῆς Πενθέκτης). Θὰ ἀνέμενε κανεὶς νὰ ἐξέδιδε λ.χ. ἕναν κανόνα γιὰ τὰ κανονικὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀφοῦ οἱ κανόνες πε' τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ξ' τῆς Λαοδικείας καὶ κδ' τῆς Καρθαγένης, τοὺς ὁποίους αὐτὴ ἐπικύρωσε, δὲν συμφωνοῦν μεταξύ τους». Καὶ ἀφοῦ γράφει αὐτὰ παραπέμπει σὲ μένα: «Π. Ι. Μπούμη, *Οἱ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ Κανόνος τῆς Ἁγ. Γραφῆς*, Ἀθήνα 1986», χωρὶς μάλιστα σελίδα.

Λυποῦμαι, γιατί ἐδῶ εἶμαι, ὄχι μόνο λόγω εἰδικότητας, ἀναγκασμένος ἀλλὰ καὶ ἀμυνόμενος νὰ παρατηρήσω τὰ ἐξῆς:

1) Δὲν ἀναφέρει καὶ τοὺς ἄλλους δύο κανόνες, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἀμφιλοχίου τοῦ Ἰκονίου, οἱ ὅποιοι ὡσαύτως ἀναφέρονται στὸν κανόνα τῆς Ἁγ. Γραφῆς. Καὶ αὐτοὶ ἐπικυρώθηκαν ἀπὸ τὴν Πενθέκτη, καὶ ὀλοκληρῶνουν τὸ θέμα. Γιατί τοὺς παραλείπει ὁ κ. Β. Γ., ἐνῶ ἐγὼ τοὺς διαπραγματεύομαι; Ἄγνωστον.

2) Ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ ἐν λόγω κανόνες δὲν συμφωνοῦν, ἐνῶ, ὅπως λεπτομερῶς ἐκτίθεται στὸ ὡς ἄνω βιβλίο μας πού ὑποβλήθηκε γιὰ καθηγεσία στὸ Τμῆμα τῆς Κοινωνικῆς Θεολογίας, ἀποδεικνύεται ὅτι ὄχι μόνον συμφωνοῦν, ἀλλὰ καὶ ἐναρμονίζονται θαυμασίως.

3) Παραπέμπει σὲ μένα ὁ κ. Β. Γ., ὅπως γράφω ἀνωτέρω μετὰ τὴν ἄποψή του, «ὅτι οἱ κανόνες δὲν συμφωνοῦν μεταξύ τους». Ἔτσι ὁμως μὲ ἐμφανίζει –ἴσως ἄθελά του– στοὺς ἀναγνώστες ὅτι κι ἐγὼ δέχομαι τὴν ἄποψή του αὐτή. Ἀντιθέτως ὁμως ἐγὼ, ὅπως ἀναφέρω καὶ λίγο πιὸ πάνω, ἐλπίζω νὰ καθιστῶ σαφές ὅτι οἱ ἐν λόγω κανόνες συμφωνοῦν καὶ ἐναρμονίζονται μεταξύ τους πλήρως.

ιδ) Δὲν μποροῦμε ὁμως νὰ μὴν ἐπαινέσουμε ὀλοψύχως μία ἄλλη ἄποψη - συμπέρασμα τοῦ Β. Γ., α, σελ. 238, κατὰ τὴν ὁποία: «Ἀπαγορεύει, λοιπόν, ἡ (Πενθέκτη) Σύνοδος τὴν παραχάραξη καὶ τὴν ἀθέτηση τῶν ἀνωτέρω κανόνων, καθὼς καὶ τὴν ἀποδοχὴ ἄλλων κανόνων, ζητεῖ δὲ τὴν τιμωρία ἐκείνου, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπιχειροῦσε τὴν ἀνατροπὴ κάποιου κανόνα. Ἡ τιμωρία πού ζητεῖ ἡ Σύνοδος ἔχει τὴν ἔννοια τῆς θεραπείας τοῦ πταίοντος. Ἡ ἄποψη αὐτή, ἡ ὁποία θεμελιώνεται καὶ σὲ ὅσα ἀναφέρει στὸν πη' κανόνα της: Τὸ γὰρ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον γενέσθαι διδασκόμεθα (ὁ κανόνας ἔχει ἐκδιδασκόμεθα): ὥστε διὰ πάντων προτιμητέαν ἡγεῖσθαι τὴν τοῦ ἄν-θρώπου σωτηρίαν τε καὶ ἀπάθειαν, καὶ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἄποψη πού διατυπώνει στὸν ρβ' κανόνα γιὰ τὴν παιδαγωγικὴ σημασία τῶν ἐπιτιμίων, ἀποκλείει κάθε δυνατότητα ἀποδόσεως στὴν Πενθέκτη μορφῆς γιὰ νομικίστικο πνεῦμα».

ιε) Παρ' ὄλο ὅμως ποὺ γράφει αὐτά, πιὸ κάτω (Β. Γ., α, σελ. 238-239) ἀτυχῶς λέει: «Ἡ Πενθέκτη ὁπωσδήποτε δεχόταν τὴν τροποποίηση, τὴ συμπλήρωση ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὴ τὴν κατάργηση κανόνων ἀπὸ νεώτερη σύνοδο. Ἄλλωστε τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ αὐτὴ σὲ συγκεκριμένες περιπτώσεις. Προσπάθησε, βέβαια, ὅπου τῆς ἦταν εὐκόλο, νὰ δικαιολογήσει τὴν ἐνέργειά της, ὥστε νὰ μὴ δώσει ἐπιχειρήματα νὰ ὑποθέσει κανεῖς, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ σφάλει μία σύνοδος, ἢ ὅποια ἔχει γίνει ἀποδεκτὴ³⁶ ἀπὸ τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία. Ἔτσι, δικαιολογώντας τὴ θεσμοθέτηση, μὲ τὸν ιβ' κανόνα της, τῆς γενικῆς ἀγαμίας τῶν ἐπισκόπων, ἢ ὅποια σαφῶς ἀντέβαινε σὲ προϋπάρχοντες κανόνες καὶ στὴν ἀρχαιότερη πράξη τῆς Ἐκκλησίας, ὑποστηρίζει τὴν ἀποψη ὅτι κατευθυντήρια ἀρχὴ καὶ κριτήριον ἀυθεντικότητος γιὰ τοὺς ἐκδότες κανόνων εἶναι ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπὴ τῶν λαῶν, στὴν περίπτωσι δὲ τοῦ γάμου τῶν ἐπισκόπων εἰδικότερα: Τὸ μὴ δοῦναι μῶμόν τινα κατὰ τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως καὶ ἡ ἄρσις κάθε δυνατότητας προκλήσεως προσκόμματος καὶ σκανδάλου».

Ἐδῶ, λοιπόν, προβάλλουν τὰ ἐρωτήματα:

1) Ἀπὸ ποῦ ἀρύεται τὴ βεβαιότητα ὅτι «ἡ Πενθέκτη ὁπωσδήποτε δεχόταν τὴν τροποποίηση, τὴ συμπλήρωση, ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὴν τὴν κατάργηση κανόνων ἀπὸ νεώτερη σύνοδο»;

2) Ποῦ βασίζεται καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ Πενθέκτη δεχόταν τὴν τροποποίηση κανόνων, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἐκδοθεῖ ἀπὸ ἄλλη (καὶ Οἰκουμενική;) Σύνοδο; Μόνον σὲ κανόνες τοπικῶν συνόδων (τ.ἔ. μὴ ἀπαραιτήτως ἀλαθίτων συνόδων) ἔκαμε τροποποίηση, ὅπως εἶδαμε ἀνωτέρω.

Βεβαίως συμπλήρωση κανόνα ἢ κανόνων μᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου δὲν εἶναι παράδοξο οὔτε ἀπαγορευμένο νὰ πραγματοποιεῖ μία νεώτερη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Ὅπου καὶ σὲ ὅσα ζητήματα δὲν ὑπάρχουν δόγματα ἢ κανόνες μπορεῖ μία νεώτερη σύνοδος νὰ δογματίζει ἢ νὰ θεσμοθετεῖ, νὰ κανονίζει. Ἄλλωστε καὶ στὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως τῆς Α' Οἰκουμ. Συνόδου προστέθηκαν καὶ ἄλλα πέντε ἄρθρα ἀπὸ τὴ Β' Οἰκουμ. Σύνοδο. Νὰ προσέξουμε ὅμως: ἄλλο συμπλήρωση καὶ ἄλλο διόρθωση ἢ βελτίωση στοῦ κείμενο ἐνὸς κανόνα ἢ δόγματος.

3) Ἀπὸ ποῦ συμπεραίνει ὅτι ἡ Πενθέκτη δεχόταν κατάργηση κανόνων ποὺ ἔχουν ἐκδοθεῖ ἀπὸ ἄλλη (καὶ Οἰκουμενική;) Σύνοδο; Μόνον ἀναστολὴ (μικρότερης ἢ μεγαλύτερης διάρκειας) τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἐφαρμογῆς ἐνὸς κανόνα

36. Πῶς ἐδῶ γράφει ἀναιρώντας ἄλλες ἀπόψεις του ὅτι ἔχει γίνει ἀποδεκτὴ;

Οικουμενικής Συνόδου κατ' οίκονομία δέχθηκε ἡ Πενθέκτη Οἰκουμ. Σύνοδος, ὅπως στήν περίπτωση τοῦ ιβ' κανόνα τῆς³⁷.

ιστ) Σύμφωνα μὲ ἐκεῖνα πού γράφουμε ἀμέσως προηγουμένως οὔτε καὶ αὐτὰ πού παραθέτει ὁ Β. Γ. (α, σελ. 238-239, ὑπόσημ. 112) ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Μητροπολίτου Σουηδίας Παύλου Μενεβίσογλου εἶναι ὀρθά. Ὁ Σεβασμιώτατος γράφει: «Ἡ ὑπὸ τῆς πενθέκτης οἰκουμενικῆς συνόδου γενομένη ἀναθεώρησις καὶ τροποποιήσις προγενεστέρων κανόνων οὐδόλως ἐρχεται εἰς ἀντίθεσιν καὶ ἀντίφασιν μὲ τὴν ἀπόφασιν τῆς αὐτῆς συνόδου (κανὼν 2), ὅτι “εἴ τις ἄλλῳ κανόνα τινὰ τῶν εἰρημένων καινοτομῶν ἢ ἀνατρέπειν ἐπιχειρῶν, ὑπεύθυνος ἔσται κατὰ τὸν τοιοῦτον κανόνα, ὡς αὐτὸς διαγορεύει, τὴν ἐπιτιμίαν δεχόμενος, καὶ δι' αὐτοῦ ἐν ᾧ περ πταίει θεραπευόμενος”, δεδομένου ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἀφορᾷ εἰς τὴν αὐθαίρετον παραβίασιν τῶν ἤδη ὑφισταμένων κανόνων ὑπὸ “τινος” ἢ ὑπὸ “τινων” καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἐπίσημον ἀναθεώρησιν κανόνων ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ δὴ ἀποφαινομένης ἐν οἰκουμενικῇ συνόδῳ. Ἡ ἐν προκειμένῳ πρᾶξις τῆς πενθέκτης οἰκουμενικῆς συνόδου βεβαίῳ ὅτι οἱ ἱεροὶ κανόνες, οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν εὐταξίαν καὶ τὴν διοίκησιν, δὲν εἶναι ἀμετάβλητοι καὶ ἀναλλοιώτοι ὡς τὰ δόγματα καὶ ὅτι πᾶσα οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἰσότημος πρὸς τὰς προηγηθείσας τοιαύτας, δύναται καὶ δικαιοῦται ὅπως ἀναθεωρῇ καὶ τροποποιῇ ἱεροὺς κανόνας θεσπισθέντας ὑπὸ προγενεστέρων οἰκουμενικῶν συνόδων. Οἱ μόνον κανόνες, οἵτινες δὲν ἐπιδέχονται τοιαύτην τροποποίησιν, εἶναι οἱ ὀλίγοι δογματικοῦ περιεχομένου κανόνες, οἱ “εἰς δογμάτων συντελοῦντες ἀκριβείαν” (Ζωναρᾶς, ἐν ΡΠ, 2,217)»³⁸.

Λέμε ὅτι οὔτε αὐτὰ εἶναι ὀρθά, γιατί:

1) Δυστυχῶς, ὅπως παραθέτει καὶ ὁ Σεβασμιώτατος τὸν Ζωναρᾶ, παρασύρεται ὁ ἀναγνώστης καὶ νομίζει ὅτι καὶ ὁ Ζωναρᾶς μόνον τοὺς δογματικούς κανόνες θεωρεῖ ἀμεταβλήτους καὶ ὄχι τοὺς ὑπολοίπους, ἐνῶ ὁ «καυμένος», ἢ μᾶλλον

37. Βλ. περισσότερα γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ στὴ μελέτη μας: «Τὸ ἔγγαμον τῶν ἐπισκόπων (Συμφωνία Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἱερῶν κανόνων)», *Ἀντίφωνον Πνευματικόν. Τιμητικὸς τόμος ἐπὶ τῇ 50ετηρίδι ἐπιστημονικῆς δράσεως καὶ τῇ 40ετηρίδι καθηγεσίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς δράσεως Γερασίμου Ἰω. Κονιδάρη*, Ἀθήνα 1981, ὅπου στὴ σελ. 332 γράφουμε: «Οὐδεμία, λοιπόν, δυσχέρεια ὑπάρχει εἰς τὸ νὰ δεχθῶμεν τὸν κανόνα τοῦτον ὡς κατ' οἰκονομίαν γεγόμενον. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐκφράζοντα τὴν οἰκονομίαν. Ἦτοι: Ὁ κανὼν οὗτος δὲν ἐγένετο μόνον κατ' οἰκονομίαν, ἀλλὰ εἶναι κανὼν οἰκονομίας, ὄχι κανὼν ἀκριβείας. Θὰ ἠδύνατό τις μάλιστα νὰ τὸν χαρακτηρίσῃ ὡς ἕνα τύπον ἐφαρμογῆς, ὡς ἕνα τύπον παροχῆς, τῆς οἰκονομίας».

38. ΜΗΤΡΟΠ. ΣΟΥΗΔΙΑΣ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ, *Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή*, σελ. 293-294, ὑπόσ. 8.

ὁ μέγας βυζαντινὸς κανονολόγος Ζωναρᾶς δέχεται ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου «ἅπαντας ... ἐπεκύρωσαν ... καὶ κρατεῖν ἐδικαίωσαν», χωρὶς καμμία διάκριση μεταξύ δογματικῶν καὶ διοικητικῶν κανόνων.

2) Ἐπίσης, ἡ διατυπούμενη ἄποψη «ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις αὐτῆ (τῆς Πενθέκτης) ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνθαίρετον παραβίασιν τῶν ... κανόνων ὑπὸ “τινος” ἢ ὑπὸ “τινων” καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἐπίσημον ἀναθεώρησιν ... ἐν οἰκουμενικῇ συνόδῳ», δὲν βασίζεται σὲ μαρτυρία τῆς Συνόδου. Καὶ πάλι δὲν κάνει ἡ Σύνοδος διάκριση.

3) Πῶς θὰ ἐδικαιοῦτο καὶ θὰ ἐδικαιολογεῖτο ἡ Σύνοδος αὐτῆ νὰ ἀπαγορεύει σὲ κάποιους τὴν ἀναθεώρηση, τὴ διόρθωση κανόνων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὅταν πρώτη αὐτῆ δεχόταν καὶ ἔδινε τὸ παράδειγμα τῆς ἀναθεωρήσεώς τους καὶ ἔτσι προσέδιδε καὶ προσήπτε σ’ αὐτοὺς τὴ μομφὴ ὅτι ἦσαν λανθασμένοι;

4) Καὶ ἀφοῦ ἦσαν οἱ κανόνες τῶν προηγουμένων Οἰκουμενικῶν Συνόδων λανθασμένοι, γιατί νὰ μὴν ἦσαν καὶ οἱ δικοὶ τῆς κανόνες, ἢ μᾶλλον καὶ αὐτὲς οἱ ἐπιχειρούμενες ἀναθεωρήσεις τῶν προηγουμένων κανόνων λανθασμένες;

5) Κατόπιν αὐτῶν νομίζουμε γίνεται ἀντιληπτὸ σὲ ποιὸ χάος ἐκκλησιολογικό - συνοδικὸ καὶ δογματικὸ - κανονικὸ θὰ φθάναμε.

6) Ἄλλωστε περαιτέρω θὰ θέλαμε νὰ τονίσουμε ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ χωρίσουμε τοὺς ἰ. κανόνες σὲ δογματικούς καὶ διοικητικούς, ὥστε νὰ ἔχουμε τὸ ἐλεύθερο στοὺς δευτέρους νὰ ἐπεμβαίνομε, γιὰ νὰ τοὺς ἀλλοιώνουμε. Γι’ αὐτὸ εἶναι πρὸς ἔπαινο τοῦ Β. Γ., ὅταν γράφει (α, σελ. 241), διορθώνοντας καὶ τὸν Σεβασμιώτατο Σουηδίας: «Οἱ κανόνες στὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τους δὲν εἶναι μονοσήμαντοι. Πολλοὶ κανόνες πράγματι θὰ μπορούσαν νὰ ἐνταχθοῦν σὲ περισσότερες θεματικὲς ἐνότητες. Ἔτσι λ.χ. ὁ ἕ’ κανόνας, τὸν ὁποῖο ὁ σεβασμιώτατος Παῦλος κατατάσσει εἰς θέματα λατρείας καὶ λειτουργικῆς, ἔχει σαφῶς καὶ δογματικὴ χροιά, ἀφοῦ σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὸ κῦρος τῶν μυστηρίων τῶν αἱρετικῶν καὶ γενικότερα μὲ τὸ δόγμα περὶ Ἐκκλησίας. Ὁ γ’ κανόνας, πάλι, τὸν ὁποῖο ὁ σεβασμιώτατος Παῦλος χαρακτηρίζει ὡς κανόνα ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, ἔχει ἄμεση ἀναφορὰ στὰ Μυστήρια τῆς Ἱερωσύνης καὶ τοῦ Βαπτίσματος. Ἀλλὰ καὶ ὁ λβ’ κανόνας, ὁ ὁποῖος ἐπιβάλλει τὴ χρῆση στῆ θ. Εὐχαριστία κεκραμένου οἴνου, πέρα ἀπὸ τὴ λατρευτικὴ καὶ τὴ λειτουργικὴ του ὑφῆ, ἔχει καὶ δογματικὸ περιεχόμενο. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν ρα’ κανόνα. Γενικῶς δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι δὲν ὑπάρχει κανόνας ποὺ νὰ μὴν ἔχει δογματικὸ ὑπόβαθρο. Ὁ νοῦς, τὸ πνεῦμα τῶν κανόνων, δι’ ὧν τῶν νεκρῶν ἀποχωροῦντες ἔργων, ζωοποιούμεθα καὶ οἱ ὅποιοι ὑπηρετοῦν καὶ προάγουν τὸν

ἀγιασμό τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὸ μυστήριον τῆς «Θείας ἐν Χριστῷ Οἰκονομίας»».

7) Για ὄλους αὐτοὺς τοὺς λόγους εἴμαστε καὶ πάλι ὑποχρεωμένοι νὰ τονίσουμε ὅτι οὔτε μία Οἰκουμενικὴ Σύνοδος μπορεῖ νὰ τροποποιήσῃ τοὺς αἰωνίου καὶ ἀπολύτου κύρους κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς κανόνες πού ἔχουν θεσπιστεῖ ἢ ἐπικυρωθεῖ ἀπὸ μία Οἰκουμενικὴ Σύνοδο καὶ συνδέονται ἄρρηκτα μὲ τὸ μυστήριον τῆς «Θείας ἐν Χριστῷ Οἰκονομίας». Μόνο βάσει καὶ δυνάμει τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκονομίας³⁹ μπορεῖ ἡ Ἐκκλησία, μία Οἰκουμενικὴ (καὶ ὄχι μόνο) Σύνοδος νὰ ἀναστέλλει τὴν ἰσχύ (ὄχι τὸ κῦρος) τῶν ἰ. κανόνων, ἢ νὰ ἐπιτρέπει δι' ἀποφάσεως τῶν ἐκάστοτε ἀρμοδίων ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων τὴν ἐπιεικέστερη ἢ καὶ τὴν αὐστηρότερη ἐφαρμογὴ (ὄχι τροποποίηση) αὐτῶν, ὅπως στὸ ζήτημα τῆς ἀγαμίας τῶν ἐπισκόπων, πού συναντήσαμε καὶ πιὸ πάνω.

8) Ἄλλωστε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Β. Γ., α, σελ. 239 δέχεται, ἔστω καὶ χωρὶς ἐπαρκῆ ἢ πλήρη ἐνημέρωση τοῦ ἀναγνώστη ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἀγαμίας τῶν ἐπισκόπων, ὅτι τοῦτο καθιερώθηκε κατ' οἰκονομία. Συγκεκριμένως γράφει: «Ὁ συντάκτης τοῦ ε' Ἀποστολικοῦ κανόνα ἤθελε ἐγγάμους ἐπισκόπους, γιατί αὐτὸ ὑπηρετοῦσε τότε κατὰ καλύτερο τρόπο τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ ὅμως στοὺς μεταγενέστερους χρόνους οἱ πιστοὶ σκανδαλίζονταν ἀπὸ τὴ βιοτὴ τῶν ἐγγάμων ἐπισκόπων, καὶ ἔτσι τὸ δικαίωμα τῶν ἐπισκόπων νὰ ἐκλεγοῦν ἐλεύθερα τὸν ἕγγαμο ἢ ἄγαμο βίο ἀπέβαινε σὲ βᾶρος τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ἔρχεται ἡ Πενθέκτη καὶ ἐπιβάλλει (κατ' οἰκονομίαν) τὴν ἀγαμία τῶν ἐπισκόπων».

9) Τέλος, μετὰ ἀπ' ὅλα τὰ ἀνωτέρω παράδοξη φαίνεται καὶ ἡ ἐξῆς ἐρώτηση τοῦ Β. Γ. (β, σελ. 687): «Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποψη ὅτι ἡ Πενθέκτη συμπλήρωσε τὸ ἔργο τῶν Ε' καὶ ΣΤ' Οἰκουμενικῶν συνόδων, δηλαδὴ τὴν παράλειψή τους νὰ ἐκδώσουν κανόνες, στὴν ὁποία ἀποψη ὀφείλει καὶ τὸ ὄνομά της, δὲν μειώνει τὸ κῦρος καὶ τὴν αὐθεντία τῶν δύο αὐτῶν συνόδων;».

Ἐδῶ θὰ θέλαμε νὰ ρωτήσουμε κι ἐμεῖς διακριτικῶς καὶ διευκρινιστικῶς:

39. Οἰκονομία εἶναι ἡ κατὰ μίμηση καὶ δυνάμει τῆς θείας Οἰκονομίας ἀρμοδίως παρέκκλιση ἀπὸ τὴν πιστὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἰ. κανόνων πρὸς σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐπὶ τὸ κανονικότερο: «Οἰκονομία εἶναι ἡ ἀρμοδίως καὶ ἀπὸ χριστιανικὴ ἀγάπη πρόσκαιρη (ἢ καὶ διαρκέστερη) καὶ λογικὴ παρέκκλιση ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια τῶν ἰ. κανόνων χωρὶς μετακίνηση τῶν δογματικῶν ὀρίων, πρὸς σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι βρίσκονται ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας» (ΜΠΟΥΜΗ ΠΑΝ., *Κανονικὸν Δίκαιον*, σελ. 51).

Δηλαδή οφείλει μία Σύνοδος να ασχολείται με όλα τα θέματα και να μην παραλείπει τίποτε; Δεν είναι υπερβολική ή απαίτηση αυτή; Ἡ Α΄ Οἰκουμ. Σύνοδος ἔπρεπε να ασχοληθεῖ και με τις εἰκόνες; Ἡ ἐάν μία Οἰκουμενική Σύνοδος ἀσχοληθεῖ μόνο με δογματικούς ὄρους και μία ἄλλη μόνο με κανόνες δὲν εἶναι οἰκουμενική; Και ποιά ἀπαράβατη κανονική ἀρχὴ ἐπιβάλλει στὴν Ἐκκλησία αὐτὴν τὴν τακτική; Και τότε πῶς εὐσταθεῖ ἡ δικαιολογεῖται ἡ ἄποψη, ὅτι οἱ κανόνες εἶναι ἀπόρροια τῶν δογμάτων τῆς πίστεως, ἢ και πιὸ συγκεκριμένα ὅτι ὁ ὄρος τῆς Ζ΄ Οἰκουμ. Συνόδου στηρίχθηκε και στὸν πρ΄ καν. τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου;

Νομίζουμε ὅτι ἐλέχθησαν ἀρκετά. Τελιώνοντας θὰ θέλαμε με ἄλλες λέξεις να ἐπαναλάβουμε ἐκεῖνα πού σημειώσαμε και ἀνωτέρω: Ὅτι γιὰ να κρίνουμε ὀργανωτικά και λειτουργικά, τ.ἔ. κανονικά θέματα, γεγονότα και ἔργα τῆς Ἐκκλησίας, δὲν ἀρκεῖ ἡ ἱστορική μεθοδολογία, ἀλλὰ χρειάζεται και ἡ κανονολογική. Δὲν ἀρκεῖ μόνο ἡ ἱκανοποιητική ἱστορική γνώση τῶν θεσμῶν γενικῶς τῆς Ἐκκλησίας και τῆς Θεολογίας, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται και ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν και τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου εἰδικότερα, ὥστε να ἐπιτυγχάνεται ἡ ὀρθὴ και ἀντικειμενική ἐκτίμηση και ἀξιολόγηση τῶν κρινομένων. Και αὐτὴ ἡ ἀντικειμενική ἐκτίμηση τῶν πραγμάτων, κατὰ τὴ γνώμη μας, ἐνισχύει τὴν ἄποψη ὅτι ἡ ἐν Τρούλλῳ Σύνοδος τοῦ 691 ἀνήκει στίς Οἰκουμενικὲς Συνόδους.